

НАРОДНА УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ

УКРАЇНСЬКА МОВА (МОРФОЛОГІЯ)

Видавництво НУА

НАРОДНА УКРАЇНЬСЬКА АКАДЕМІЯ

УКРАЇНЬСЬКА МОВА (МОРФОЛОГІЯ)

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Для студентів I курсу,
які навчаються за напрямом підготовки
6.020303 – Філологія

(кредитно-модульна система)

Харків
Видавництво НУА
2014

УДК 811.161.2'366(075.8)

ББК 81.411.1-923.2

У 45

*Затверджено на засіданні кафедри українознавства
Харківського гуманітарного університету
«Народна українська академія».
Протокол № 11 від 02.06.2014*

У п о р я д н и к

Г. В. Купрікова

Р е ц е н з е н т и

канд. філол. наук *Т. М. Берест,*

канд. філол. наук *О. В. Слюніна*

У 45

Українська мова : навч. посіб. для студ. 1-го курсу, які навчаються за напрямом підготов. 6.020303 – Філологія (кредит.-модул. система) / Нар. укр. акад., [каф. українознав. ; упоряд. Г. В. Купрікова]. – Х. : Вид-во НУА, 2014. – 80 с.

У навчальному посібнику висвітлено важливі питання програмного матеріалу з курсу «Українська мова (морфологія)». Особливу увагу зосереджено на актуальних проблемах мовних норм і культури професійного мовлення. З метою ефективного засвоєння граматичної системи української мови до кожної теми подано питання, що виносяться на розгляд, перелік наукової літератури, систему тренувальних та контрольних вправ, які дадуть змогу закріпити засвоєний матеріал, питання для самоконтролю, завдання підсумкового тестового модуля.

Посібник призначено для студентів I курсу факультету «Референт-перекладач», а також для всіх, хто цікавиться проблемами культури української мови.

УДК 811.161.2'366(075.8)

ББК 81.411.1-923.2

© Народна українська академія, 2014

ЗМІСТ

Модуль 1. Іменні частини мови	4
Тема 1.1 Уживання форм іменників	4
Тема 1.2 Уживання форм прикметників	12
Тема 1.3 Уживання форм числівників	18
Тема 1.4 Уживання форм займенників	24
Завдання підсумкового тестового модуля	28
Модуль 2. Прислівник	37
Завдання підсумкового тестового модуля	40
Модуль 3. Дієслово, його граматичні категорії та форми	42
Завдання підсумкового тестового модуля	53
Модуль 4. Службові частини мови. Вигук. Словотвір і словотворення. Морфеміка	58
Завдання підсумкового тестового модуля	71
Теми для написання індивідуальних науково-дослідних завдань	74
Перелік навчально-методичної літератури	78

Модуль 1. Іменні частини мови

Тема 1.1 Уживання форм іменників

Питання, що виносяться на розгляд

1. Морфологія як розділ мовознавства. Класифікація частин мови.
2. Іменник як частина мови, основні граматичні категорії та форми.
3. Поділ іменників на відміни та групи.
4. Парадигми відмінювання іменників. Особливості флексій іменників мішаної групи I відміни, іменників з основою на **-р** II відміни. Специфіка IV відміни. Закінчення родового відмінка однини II відміни.
5. Роль кличного відмінка в українській мові.
6. Утворення звертань із двох та більшої кількості слів.
7. Визначення роду невідмінюваних іменників іншомовного походження.
8. Родова форма іменників на **-ище**.
9. Іменники спільного роду.
10. Рід іменників, що вживаються тільки в множині.
11. Розбіжності в належності деяких іменників спільнослов'янського походження до певних родів і відмін в українській та російській мові.
12. Множинні та однинні іменники в українській мові.
13. Залишки двоїни в сучасній українській мові.

Література

1. Зубков М. Г. Сучасна українська ділова мова. – Х.: СПД ФО Співак Т. К., 2006. – С. 175 – 186.
2. Микитюк О.Р. Сучасна українська мова: Морфологія (іменник, прикметник): Конспект лекцій для студентів спеціальності «Прикладна лінгвістика». – Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2006. – 52 с.
3. Середницька А.Я., Куньч З.Й. Українська мова за професійним спрямуванням: Навч. посібник / За ред. канд. філол. наук Г.Л. Вознюка. – К.: Знання, 2010. – 211 с.
4. Сучасна українська мова: Підручник / О.Д. Пономарів, В.В. Різун, Л.Ю. Шевченко та ін.; За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 2008. – С. 142 – 166.
5. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2006. – С. 299 – 330.

Тренувальні вправи

Вправа 1. Назвіть способи і засоби вираження граматичних значень слова, охарактеризуйте їх у кожному конкретному випадку.

Побудував – побудував би, зими[/] – зи[/]ми, долоні – на долоні, ломити – зламати, мудрий – мудріший, прилітати – прилетіти, склика[/]ти – скли[/]кати, ми – нас, вдалий – більш вдалий, співає – хай співає, стелити – застелити.

Вправа 2. Відредагуйте речення, знайшовши порушення морфологічних норм сучасної української літературної мови.

1. По її очам видно всю біль, всю гіркоту розчарування. 2. Передайте ці два документа Старко Тарасу Анатолійовичу. 3. До акту перевірки можуть додаватися документи або їхні копії, які свідчать про факти порушень. 4. З тисячу дев'ятисот дев'яноста другого року частка США в іноземних інвестиціях в економіку України скоротилася з двадцять відсотків до шістнадцять цілих чотири десятих відсотку, частка Німеччини – з двадцять відсотків до шість цілих дві десятих відсотку. 5. Давайте поміркуємо над тим, чи має ввічливість національність. 6. Подивившись кінофільм «Чорна рада», мені стала зрозумілою суть однойменного роману П.Куліша. 7. Не повинні ігноруватися законні побоювання щодо можливих впливів на оточуюче нас середовище.

Вправа 3. Укажіть, до якої частини мови належать виділені слова в реченнях, визначте, яким способом вони утворені?

1. На подвір'я школи зайшов уже не як **сторонній**, а як господар. 2. Як тополя, стала в полі при **битій** дорозі. 3. Доповідь повинна бути не **яка-небудь**, а зразкова. 4. Людина він **нічого собі**. 5. **Один** комарик молодий розхвастався перед старим ... 6. Так згинули Редька молодший із братом та Сава Турчин, **останній** за те лиш, що побив вікна колись у Гавриша, тестя Підпарі. 7. Василькові самому **було нудно** сидіти в хаті, а надворі світило сонце і від легенького морозцю всі дерева аж іскрились. 8. Учитель не повинен **нудно** викладати матеріал. 9. **Важко** дихає земля, дощику просить. 10. **Коло** Гафійки сидів Олекса Бедзик, якого в селі звали Півтора Лиха. 11. Загін залишив **просто** неба в полі під дошкульним вітром. 12. **Коли** і де просвіток я побачу? 13. Стало чути, **як** рівно дзвенить дрібна мошकारа, стовпами встаючи над головами бійців. 14. **Зирк** – а вулицею йде батько.

Вправа 4. Перекладіть подані словосполучення та речення українською мовою.

Зелений тополь, новий рояль, наша бандероль, голубая вуаль, горькая полинь, далёкая Сибирь, сильний насморк, дорогой шампунь, чёрный кофе, новая антресоль, тонкая филигрань, вкусная бешамель, прозрачная фланель, долгий туннель, древняя рукопись, математическая степень.

Вправа 5. Іменники якого роду слід уживати в поданих нижче словосполученнях та реченнях? Допишіть потрібні закінчення. Узгодьте, де потрібно, підмет із присудком.

Старш... викладач... Радзіховська Ю. М.; головн... бухгалтер... Матвієвська О. О.; старш... економіст... Ольга Петрівна; науков... співробітн... Марія Степанівна; старш... лаборант... Наталія Григорівна; головн... лікар... Олена Вікторівна; головн... прокурор... Валентина Вікторівна. Наряду провів (провела) декан факультету Прокоф'єва І.П. Декан факультету Следь М.І.

ознайомив (ознайомила) викладачів з новими правилами прийому. Доповідач навів (навела) цікаві факти (йдеться про жінку). Професор (професорка) Гордєєва блискуче виступив (виступила) на симпозіумі.

Вправа 6. Відредагуйте речення.

1. Здавалося б, похорони, які відбулися 1 березня 1938-го в Гардоне Рив'єрі, завершили злети й падіння бурхливого й суперечного життя. 2. Напружений детектив про слідчого, якому доручають розслідувати рутинну, на перший погляд, справу про викрадення бензини. 3. Вісімнадцять тисяч солдат за підтримки дванадцяти артилерійських батарей тричі атакували гору, перетворену Шамілем у фортецю. 4. Дякую вашій газеті за полеміки, які нечасті в інших газетах. 5. Моя приятелька – професорка університету – пригадує, як у студентські роки до неї підходили однокурсники-комуністи. 6. Але, відкриваючи посудину, Олена не знала, що в ньому прихована смертельна небезпека. 7. Саме тоді він і одержав дещо з вищезгаданої меблі як сюрприз від своїх співробітників.

Вправа 7. Знайдіть серед запропонованих словосполучень такі, у яких допущено граматичні помилки; випишіть ці словосполучення та виправте їх.

Маленьке кенгуру, зношений кашне, залізничне депо, лікувальний алоє, тонким філігранем, недосяжне Юнгфрау (гора), пухнастий боа, Сорочинська ярмарка, зораним ріллям, далеким Сибіром, опублікував «Таймс», досвіченого ковзаняра, кусучим комарем, маленьке задавака, казки Ганс Христіана Андерсена, проза Данта.

Вправа 8. Розкриваючи дужки, поєднайте слова зв'язком узгодження. З'ясуйте, які частини мови узгоджуються. Запишіть словосполучення.

Кусюч... цеце, дворічн... кольрабі, велетенськ... цунамі, насичен... хакі, тонк... філігрань, смачн... рагу, маленьк... кенгуру, зелен... фейхоа, тепл... сирово, красив... па-де-де, стар... собака, зоран... рілля, величезн... консоль, розквітл... папороть, висок... насип, вчен... ступінь, досвідчен... адвокат Олена Іванівна, сильн... нежить, мильн... шампунь, математичн... степінь, далек... путь, легк... фланель, солодк... ваніль, гірк... полин, гостр... біль, далек... Сибір, багаторічн... фенхель, смачн... каберне, батьків... мачете, міцн... брендї, свіж... сулугуні, корисн... манго, індійськ... шимі, японськ... кабукі.

Вправа 9. Відредагуйте речення.

1. МНС оголосив про надзвичайний стан у західному регіоні. 2. Вася прийшов із нежиттю на уроки. 3. Львівське ЗМІ повідомило про аварійні будинки. 4. Напишіть, будь ласка, заяву, Марія Петрівна! 5. Наш директор Добрянська М.І підписав наказ. 6. З кожним роком студенти надають перевагу більш сучаснішим методам навчання. 7. Три з половиною місяця тому назад ми

порвали ділові стосунки з фірмою і не плануємо їх поновлювати. 8. Ми не згодні з Вашими умовами платежа. 9. Добре пам'ятаю свої студентські роки і як університет святкував своє стап'ятидесятиріччя. 10. Із шести інженерів троє являються пошукачами кандидатської степені. 11. Починаючи з тисячу дев'ятисот дев'яноста четвертого року, Радою директорів Світового банку для України було затверджено проектів на загальну суму позик більше дві цілих дві десятих мільярдів доларів. 12. Із продажею майна доведеться почекати до осені.

Вправа 10. Оберіть нормативні сполуки.

Відкрити вікно, музикальний хлопець, земельна ділянка, на протязі дня, порушити питання, в значній мірі, цього року, двісті двадцяти кілограмів, передовий авангард, народний фольклор, фірма "Мегабуд" заказала дороге устаткування, згідно закону, двомстам сантиметрам, відсутній Рожнюк Петро Валерієвич, купляти меблі, розплющити очі, командувач загону, копіююча техніка, шириною 10 сантиметрів, пояснююча записка, виїздне засідання, ризькі вулиці, Паризькі музеї, вулиця Ярославів вал.

Вправа 11. Перевірте свої знання, дописавши закінчення. Якщо є слова, що мають паралельні закінчення, запишіть їх поряд.

Відділ..., трест..., номер..., інститут..., проект..., акт..., ювіле..., контрол..., підрядчик..., термін..., блок..., лист..., рахунок..., зміст..., контракт..., пункт..., матеріал..., прийом..., обсяг..., листопад..., генератор..., завод..., замовник..., вклад..., представник..., розрахунок..., матеріал..., конкурент..., період..., факт..., банк..., показник..., мигдаль..., моралізм..., пірует..., приклад..., Суздаль..., Талас, тоннаж..., тренінг..., Чернігів..., Ярославль...

Вправа 12. Відредагуйте речення і словосполучення, звертаючи увагу на порушення лексико-стилістичних та морфологічних норм.

Ця студентка являється студенткою нашого університета. Більша половина випускників нашого інститута поїхала цього року на роботу за кордон. У магазині "Канцелярські приладдя" є товари для офіса та школи. Молода викладач Оксана Сергієвна Павлюк здала усі кандидатські іспити. Студент зацікавився різницею між математичною степенню і науковою ступінню. Я люблю ходити по вечірнім вулицям Львова. У крамниці вже немає осінніх чоботів. Метер тюлі коштує п'ятдесят гривнів. Користуватися цим ножом для нарізання саямі - просто чудово. На сьогодні однією з найбільш запотребованиших є професія електрозварщика.

Вправа 13. Перепишіть подані слова, визначте, які іменники у вправі чоловічого роду II відміни є нормативними. Обґрунтуйте свою відповідь.

Ватикана – Ватикану, документа – документу, водевіля – водевілю, гексаметра – гексаметру, листа – листу, жанра – жанру, єпископата – єпископату, маркетинга – маркетингу, Казбека – Казбеку, консенсуса – консенсусу, кущика – кущику, жовтня – жовтню, стола – столу, балансу –

баланса, лишайнику – лишайника, маслофільтра – маслофільтру, маєтку – маєтка, молочаю – молочая, парсика – персику, підсумку – підсумка.

Вправа 14. Перекладіть іменники – назви осіб, зайнятих у різних галузях виробництва. Виділіть суфікси.

Распорядитель, разработчик, научный работник, заместитель директора, начальник участка, инспектор по технике безопасности, производитель, потребитель, начальник отдела снабжения, исполнитель, исполняющий обязанности, заведующий отделом, истец, заявитель, пользователь.

Вправа 15. виправте помилки в категорії числа.

У кіоску продають сувеніри з символіками чемпіонату. Виставка-ярмарок вражає асортиментами продукції. Просимо вказати вартість упакувань і транспортувань. Багато гіл було зрубано. Канцелярські приладдя надійшли на склад. По всьому пляжу розкидані великі каміння. У цього дерева міцні коріння. Запахні зілля охайно розкладено на столі. Саме тоді він отримав дещо з вищезгаданої мебелі як сюрприз від працівників. Вам будь-яку шпалеру показати? Моя улюблена страва - рибна консерва. Люди йшли на похорони, щоб віддати останню шану своєму землякові.

Вправа 16. Утворіть словосполучення.

(Неблизький) путь, (дорогий) салямі, (набридлиий) цеце, (далекий) Сибір, (білий) накип, (п'ятий) авеню, (смачний) кольрабі, (породистий) собака, (Чорнобильський) АЕС, (жовтий) таксі, (повноводний) Міссісіпі, (якісний) шампунь, (зубний) біль, (високий) ступінь, (смачний) івасі, (молодий) шимпанзе, (співучий) колібрі, (смачний) рагу, (іграшковий) поні, (глибокий) Онтаріо, (підтверджений) алібі, (чорний) вуаль, (смугастиий) тюль, (хронічний) нежить, (смачний) путасу, (молодий) какаду, (шановний) маєстро, (зелений) ківі, (великий) фальш, (широкий) Дніпро, (демократичний) Нікарагуа, (рожевий) фламінго, (надзвичайний) соло, (молодий) кюре, (дієвий) МВС, (жовтий) гуаш, (білий) рояль, (чорний) фортепіано, (сильний) мігрень, (смачний) сулугуні, (раптовий) торнадо, (відповідальний) СБУ, (промисловий) Чикаго, (мій) ампула, (нічний) портє, (десятковий) дріб, (високий) Ай-Петрі, (молодий) денді, (ранковий) Осло, (новий) АТС, (харківський) ПТУ.

Вправа 17. Від поданих слів утворіть форми кличного відмінка, звертаючись у листах з проханням до партнерів, клієнтів, спонсорів, колег.

Пан, пані, добродій, колега, ректор, директор, міністр, професор, президент, товариство, учитель, пан ректор, пан міністр, пан президент. Ігор Степанович, Юрій Дмитрович, Валентин Борисович, Валентина Олександрівна, Лідія Дмитрівна, Олександра Юхимівна, Сава Андрійович, глибокоповажний Віталій Ігорович, Валерія Іванівна, Інна Яківна, Євген Вікторович, вельмишановний Євген Степанович, Євгенія Львівна; кравець Петро; шановний знавець.

Вправа 18. Запишіть у потрібному відмінку прізвища, імена, по батькові, що в дужках.

Заяву написано на ім'я (Тихонюк Ігор Степанович; Тихонюк Оксана Валеріївна). Протягом 15 років я працював з (Іваненко Юрій Григорович; Іваненко Марія Іванівна). За свої перемоги я зобов'язаний (Швець Дмитро Ігорович; Швець Ірина Вячеславівна). Договір було підписано з (Григорович Віктор Георгійович; Григорович Валентина Вікторівна). Ми одержали листа від (Ваньо Олег Вікторович; Ваньо Ніна Михайлівна). Мені прикро, що я мало уваги звертав на (Діброва Ігор Михайлович; Діброва Анастасія Олегівна).

Вправа 19. Запишіть імена українською мовою, утворіть від другого імені форми по батькові.

Ипполит, Фома; Иннокентий, Лев; Агнесса, Ілья; Савва, Фёдор; Геннадий, Яков; Римма, Григорий; Инесса, Анатолий; Изабелла, Василий; Виолетта, Евгений; Агриппина, Филипп.

Вправа 20. Запишіть прізвища, імена та імена по батькові українською мовою, провідмініайте їх.

Мотрич Ольга Ільинична, Гречко Федор Моисеевич, Беспалько Ілья Филиппович, Гречуха Таисия Ігнатовна, Зорькина Вера Прокоповна, Хмелёв Геннадий Фомич, Гречка Инга Вячеславовна, Лукьянов Филипп Глебович, Пескова Раиса Артёмовна, Мажуга Кирилл Васильевич, Комарь Ольга Прокофьевна, Костенко Виктор Анатольевич.

Вправа 21. Перекладіть речення українською мовою.

1. Эта шляпа подойдет к моему новому пальто. 2. Начальнику института генерал-майору Ганенко К.К. рекомендовано обратить внимание на вопросы укрепления воинской дисциплины. 3. Выставка-продажа итальянской мебели откроется 5 марта. 4. Мне нужны 5 лампочек по 100 ватт. 5. Прошу Вас, уважаемый коллега, помочь мне в подготовке заседания. 6. Имя Николая Лисенко присвоено Харьковскому театру оперы и балета, Львовской консерватории, струнному квартету, Колонному залу Киевской филармонии. 7. Моему брату Василию вчера присвоено звание старшего лейтенанта. 8. Машинистка закончит печатать документы завтра, и мы вышлем их по вашему адресу. 9. После завтрака мы с гостями два часа гуляли по лесу. 10. Рассказ «Новобранец» - единственное прозаическое произведение И. Карпенко-Карого.

Вправа 22. Визначте групу відмінювання іменників з основою на -р.

Касир, поштар, номер, сир, футляр, звір, інвентар, газетяр, маляр, календар, панцир, скляр, господар, долар, пластир, друкар, кобзар, консерватор, молочар, якір, повістяр, бавовняр, комар, ледар, кресляр, дзвонар, лицар, гончар, варвар, екзаменатор, козир, контрудар, Ігор, жниввар, пивовар, звідар, вівчар, ковзаняр.

Вправа 23. Від поданих іменників утворіть родовий відмінок множини.

Галузь, стаття, зусилля, кілограм, доповідь, відповідь, гривня, підошви, помідор, шорти, подорож, шати, боти, башкири, сандалі, ласти, кеди, паралель, медаль, туфлі, ампер, апельсин, кілограм, бутси, кочерга, гланди, вірмени, болгари, грузини, монголи, солдат, суддя, гуслі, гринджоли, кримчани, цигани, шпроти, ікла, панчохи, молдавани.

Вправа 24. Перекладіть подані словосполучення українською мовою, зважаючи на особливості закінчень іменників II відміни в родовому відмінку однини.

По порученню правительства, речь депутата, результаты опыта, курс фунта стерлингов по отношению к доллару, состав блока государств, отсутствие блока питания, деталь еркера, житель Алжира, достижения современного спорта, эпидемия гриппа, нигде ни звука, залог успеха, водитель автобуса, длина канала, площадь квадрата, кружка кваса, приготовление крема для торта.

Вправа 25. Випишіть нормативні сполуки.

Журі визначили переможців конкурсу проектів, НБУ повідомило про подальші надходження інвестицій, до військової частини прибула рота солдат, мої учителя, господарські угіддя, надіслати вітання ректорові Присяжнюку Андрієві Миколайовичу, деканові інститута, Геннадію Леонідовиче, зустріч із Сергієм Петровичом, столяр Семенко Петро Онуфрієвич, пара реплік, хтось другий, до шестидесяти сімьох відсотків, від сімсот сорок гривень, давайте купимо квитки, навчатись математиці, хворіти лейкемією, постачати продуктам, вибачте Олю, не приніс гроші, керуючий філією, головуєчий на секції, слідуєчим образом, слідуєчого дня, підчеркнули наступні проблеми, прийти до слідуєчих висновків, парфуми із Парижу, канцелярські приладдя, початкуєчий співак, зворушуюча історія, скупий усмішкою, багатий друзями, завідуєчий бібліотекою.

Контрольні завдання

Вправа 26. Які іменники не належать до жодної з відмін?

Кюре, мулла, священик, пюре, їдальня, черговий, леді, аташе, пальто, машиніст, ворота, жорна, збруя, вудила, мостова, набережна, авеню, площа, сквер, макінтош, Крутих, есперанто, шорти, алігатор, ящірка, горила, ведуча, диктор, Чернівці, УТН, бригадир, Керч, чернівчанин, плющ, каченя, пташенятко, Крим, Бровко, Сингапур, Чутово, Живаго, безмежжя, шимпанзе, рілля.

Вправа 27. виправте, де потрібно, помилки.

Сонячні проміння, висять бадилля, старовинна мебелъ, довгий макарон, фіолетові чорнила, письмове приладдя, золоте колосся, гарячий кофе, злий собака, науковий ступінь, сильна головна біль, десять гривнів, сонячні Сочі, молоді директора, пам'яті Міцкевича, красиве шимпанзе, журі присудив, Міссісіпі вийшло з берегів, затверджено нові курси валют; вітальну адресу з нагоди 50-ліття директор вручив начальникові другого цеху Корнієнко Василю Петровичу; фірма виконує комплексні ремонти офісів; абітурієнти повинні подати на ім'я ректора університету заяви, документи про освіту і довідки про стан здоров'я; рік у рік міцніють зв'язки виробництва з науками, і це приносить результат – поширюються асортименти, поліпшуються якості продукції; усі пропозиції були взяті на замітки; усі кабінети обчислювального центру технічного університету обладнані новітніми устаткуваннями.

Вправа 28. Випишіть словосполучення, у яких правильно утворено форму родового відмінка (-у, -ю, -а, -я) в іменниках чоловічого роду.

Відкриття рахунку — відкриття рахунка; до акту додається — до акта додається; вручення диплому — вручення диплома; пам'ятного знаку — пам'ятного знака; до призначеного терміну — до призначеного терміна; структурного підрозділу — структурного підрозділа; переїхати до Нового Бугу - переїхати до Нового Буга; направити до Львову — направити до Львова; політичного блока — політичного блоку; незаперечного факту — незаперечного факта; працівники апарату — працівники апарата; важливого об'єкта — важливого об'єкту; своєчасного контролю — своєчасного контролю; ділового папера — ділового паперу.

Вправа 29. Поставте наголос у словах.

Бюлетень, бюрократія, верба, веретено, вимова, вірші, ворота, гетьман, горошина, граблі, діалог, донька, дрова, жалюзі, житло, забавка, завдання, зібрання, індустрія, каталог, квартал, кілометр, колесо, колія, коромисло, кропива, кулінарія, курятина, машинопис, металургія, навчання, обіцянка, ознака, олень, осока, отаман, перехід, подруга, поєднання, показник, помилка, приятель, решето, рукопис, русло.

Вправа 30. Випишіть слова, словосполучення, де допущено помилки, напишіть правильно.

Осінню, не гірший інших, не боятися нежитю, тиша, пам'ятник Франкові, вчором, шахіст, поштова скринька, вибач мене, хворий на грип, запашне зілля, м'ягка мебелъ, інцидент, компрометація, Києва, півтори доби, проминуло два тижня, їздити по селах, п'ятидесятиградусний мороз, самий небезпечний, заходи по забезпеченню, приїду по святах, мешкаю по вулиці..., по нашим підрахункам, поїхали по гриби, працювати по вісім годин на добу, по любому поводу, досвід по роботі зі студентами.

Питання для самоконтролю

1. Які граматичні категорії має іменник?
2. Які іменники стоять поза відмінами?
3. Як визначається рід іменників, що характеризують людину за родом діяльності, званням, посадою?
4. Як визначається рід невідмінюваних іменників?
5. Як визначається рід аббревіатур?
6. Які іменники вживаються тільки в однині / множині?
7. Поясніть статус вокатива в системі відмінків іменників української мови.
8. Пригадайте правило вживання іменників чоловічого роду II відміни в родовому відмінку однини.
9. Поясніть систему закінчень іменників у родовому відмінку множини.

Тема 1.2 Уживання форм прикметників

Питання, що виносяться на розгляд

1. Розряди прикметників за значенням, особливості кожного розряду.
2. Творення ступенів порівняння якісних прикметників (синтетична та аналітична форми).
3. Поділ прикметників на повні та короткі. Загальноживаність повної форми, сфера функціонування короткої. Паралельність повних і коротких форм деяких прикметників. Незмінність короткої форми. Поділ повних прикметників на тверду і м'яку групу, парадигми їх відмінювання.
4. Особливості словозміни прикметників на *-лиций*.
5. Правопис суфіксів і закінчень прикметників.
6. Основні правила перекладу прикметникових словосполучень з російської українською мовою.

Література

1. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. – К.: Либідь, 1991. – 253 с.
2. Зубков М. Г. Сучасна українська ділова мова. – Х., 2009. – С. 193–197.
3. Іванова І. Б. Українське ділове мовлення: Навч. пос. / І. Б. Іванова – Х., 2007 – С. 288–294.
4. Капелюшний А. О. Практична стилістика української мови: Навч. посібник. – Л.: ПАІС, 2007. – 224 с.
5. Культура фахового мовлення: Навч. пос. / За ред. Н.Д. Бабич. – К., 2005. – С. 225–228.
6. Мацюк З. О. Українська мова професійного спілкування: Навч. пос. / З. О. Мацюк, Н. І. Станкевич. – К., 2010. – С. 180–187.
7. Сербенська О.А. Культура усного мовлення: Практикум: Навч. посібник. – К.: Центр навч. літ., 2004. – 216 с.

Тренувальні вправи

Вправа 31. Визначте розряди прикметників.

Батькова аптека, чоловічий костюм, лікарева порада, ліричний герой, сусідове авто, собачий нашійник, соколине пір'я, вороже ставлення, перелітні птахи, чоловікові слова, собачий холод, дідів заповіт, братові речі, ведмежа послуга, синівська любов, мамин голос, Франкові вірші, сестрине фото, жіноча логіка, орлине перо, лікарів рецепт, лебедина пісня, Оленчина косинка, малиновий капелюшок, апельсиновий сік, слюсарів інструмент, товаришева книга, Кобзарів заповіт, ахіллесова п'ята, професорова лекція, солдатська каска, Іванків олівець, танталові муки, Лукашева сопілка, студентський квиток, батьківські збори.

Вправа 32. Перекладіть прикметники з російської мови на українську, визначте розряди прикметників.

а) Конституционный, коалиционный, революционный, эволюционный, эмоциональный, реакционный; б) аттракционный, аукционный, бульонный, гарнизонный, эталонный.

Вправа 33. Знайдіть помилки в поданих реченнях.

1. Дніпр довший Бугу. 2. Свинець важчий олова. 3. Воля дорожча життя. 4. Морська миля майже вдвічі довша кілометра. 5. Чавун легший сталі.

Вправа 34. Утворіть від прикметників усі можливі ступені порівняння. Визначте, які прикметники не утворюють ступені порівняння.

Високий, білий, приємний, красивий, чорний, м'який, сліпий, широкий, товстий, надзвичайний, глибокий, синій, маленький, цікавий, важливий, людний, ромашковий, строгий, довжелезний, сухий, дужий, стрункий, карий, привітний, темний, босий, обережний, міцний, доречний, могутній, малиновий, ультракороткий, надчуттєвий, білявий, солоденький, ретельний, щирий, здоровенний, гарний.

Вправа 35. Відредагуйте подані речення.

1. Державний учбовий комбінат запрошує на курси підвищення кваліфікації 2. Прошу надати відпустку за свій рахунок. 3. Управління оголошує конкурс фахівців господарства на заміщення посад ведучих спеціалістів. 4. Всюди створюються умови самого великого сприяння оренді. 5. У боротьбі за підвищення сільськогосподарського виробництва рішучу роль відіграє орендний підряд. 6. Вам було своєчасно надано кваліфікаційну допомогу. 7. Багаточисельні колективи господарств Миколаївської області виконали взяті на себе зобов'язання.

Вправа 36. Утворіть форми орудного відмінка однини від таких словосполучень.

Найбільша площа, широка межа, гаряча вдача, найскладніша задача, висока вежа, дорогий плащ, нестерпний біль, дорога пектораль, цінна бандероль, блідолиций хлопець, науковий ступінь, зорана рілля, далекий Сибір, маленьке чаєня, смачна бешамель.

Вправа 37. Поєднайте прикметники *дружний і дружній* з поданими іменниками.

Колектив, рука, сім'я, візит, галас, погляд, сміх, спів, допомога, зустріч, листування, праця.

Вправа 38. Випишіть нормативні для офіційно-ділового стилю сполуки.

Бойків звіт, дрібна деталь, височенна вежа, підприємства Луганщини, точнісінько туди, глибока прірва, входящий документ, відпустка Ольги Петрівни, більше тисячі гривень, нетактична просьба, отоплювальний сезон, сильний вітер, пишіть на нову адресу, позаторік, давайте зробимо перерву, у самісінький центр, більша половина залу, товар найвищої якості, сестра старша від брата, студенти надають перевагу більш сучаснішим методам навчання, прибуток більший витрат, співпадіння фактів, скрутне становище, швидкісний інтернет, перехрестний допит, Уманський парк, збаражська фортеця, вимірюючий пристрій, йому спало на думку перевірити розрахунки, корінні аборигени, обмежені ліміти, новий аерозоль, густа накип, мальовниче Токіо, найвища ступінь, ключеві слова, довгострокові договори.

Вправа 39. Постаєте наголос у поданих прикметниках. Цим Ви підтвердите свої знання орфоепічних норм української мови.

Простий, вигідний, новий, черговий, сумнівний, рентабельний, податковий, дохідний, типовий, складний, щорічний, прибутковий, збитковий, людський, численний, обопільний, взаємовигідний, госпрозрахунковий, найважливіший, близький, валовий, виразний, вичерпний, гуртовий, оптовий, добовий, контрактний, кухонний, порядковий, роздрібний, текстовий, фірмовий, черствий.

Вправа 40. Перекладіть українською мовою.

Научное общество, первобытное общество, общественное поручение, общественная собственность, гражданский долг, гражданская авиация, гражданские права, подписывать журнал, подписывать соглашение, гражданское право (юридическое), заказное письмо, косвенные доказательства, личный листок.

Вправа 41. Відредагуйте речення.

1. Самий поганий студент нашої групи після розмови з викладачем та матір'ю почав більш краще вчитися. 2. Вимогливіше Оксани Василівни викладачки в університеті немає. 3. Який метод, на вашу думку, найбільш ефективніший? 4. Об'єм курсової роботи має бути не менше 30 сторінок. 5. До Нового року залишилось менше двох тижнів. 6. До молодшого сина батьки ставляться більш поблажливіше, ніж до старшого. 7. Ніхто не зміг повірити, що сама близька людина змогла так підставити. 8. Оксана молодша мене на п'ять років. 9. Він розумніший свого брата. 10. Ведучий інженер прозвітував за виконання завдань у біжучому році. 11. Немає значення, що на тебе вбране – головне, щоб ти була більш впевненіша. 12. Згідно домовленості робота буде здана на слідуючій неділі. 13. Вчора він отримав наказний лист і грошовий перевод. 14. Цей засіб здібний вивести любу пляму. 15. Це найважливіший день для мене. 16. Салфетки, скатерть слідуючого разу будуть більш біліші. 17. Цей спосіб вирішення проблеми є більш прийнятнішим для нас. 18. Колір щоразу видавався нам більш зеленуватим.

Вправа 42. Утворіть присвійні прикметники від іменників.

Тетяна, Микола, подруга, дружка, козачка, тітка, донька, дочка, Петро, Ольга, Олька, Оля, Олексій, Софія, Софійка, Юлія, Юля, Марійка, Анастасія, Настя, батько, столяр, Андрій, Одарка, Віка, Наталка, птах, орел, миша, крокодил, вовк, собака, зозуля, білка, заєць, кінь, сокола, сусід.

Вправа 43. Доберіть українські відповідники до запозичених прикметників.

Одіозний, паритетний, перманентний, рентабельний, скрупульозний, тривіальний, хронічний, автентичний, гігантський, деструктивний, ефемерний, індіферентний.

Вправа 44. Утворіть від першого іменника прикметник і запишіть словосполучення.

1) Львів, університет; 2) Кременчук, автомобіль, завод; 3) Буг, лиман; 4) Кавказ, краєвид; 5) Франція, столиця; 6) Гадяч, церква; 7) Париж, музеї; 8) Санкт-Петербург, білі ночі; 9) Кривий Ріг, сталь; 10) Дрогобич, педуніверситет; 11) Карабах, конфлікт; 12) казах, традиції; 13) Калуш, район; 14) товариш, матч; 15) Дамаск, сталь; 16) Прага, торт; 17) Гаага, суд; 18) Рига, вулиця; 19) Мекка, святині; 20) Черемош, води; 21) Ірак, традиції; 22) латиш, студенти.

Вправа 45. Перекладіть українською мовою наведені слова й словосполучення. Поясніть правопис складних слів.

Высококвалифицированный, вольт-ампер, аварийно-восстановительный, вольтметр, пресс-папье, административно-управленческий, азотодобывающий, броневой-трассирующий, вышеизложенный, бледно-сиреневый, агрессивно

настроений, водогазонепроницаемый, аппаратчик-гидрометаллург, воспитательно-оздоровительный, виннокаменный, вино-водочный, безгранично самодовольный, быстровяжущий, внутренне содержательный.

Вправа 46. Спишіть. Вставте замість крапок потрібні букви, поставте наголос.

Беж..вий, рож..вий, меланж..вий, рогож..вий, дріждж..вий, нож..вий, шарж..вий, плеч..вий, реч..вий, віч..вий, січ..вий, коч..вий, притч..вий, ключ..вий, грош...вий, марш..вий, вірш..вий, плащ..вий, хащ..вий, віщ...вий, дощ..вий, кущ..вий, смерч..вий, деш..вий, комиш..вий, аркуш..вий, груш...вий.

Вправа 47. Поміркуйте й правильно напишіть складні прикметники (разом, через дефіс, окремо).

Нормативно/розрахункові ціни, ремонтно/технічне підприємство, взаємо/вигідні умови, сільсько/господарська продукція, соціально/побутові умови, діаметрально/протилежні погляди, аграрно/промисловий комплекс, морально/психологічний клімат, середньо/річні обсяги, матеріально/технічна база, суспільно/корисна праця, суспільно/необхідний продукт, матеріально/відповідальна особа, науково/технічний, вісімнадцяти/градусний, атомно/молекулярний, буряко/збиральний, суспільно/шкідливий, вогняно/червоний, віце/адміральський, арматурно/зварювальний, зовнішньо/політичний, культурно/освітній, індо/європейський, світло/захисний, жовто/гарячий, темно/шкірий, різко/виявлений, всесвітньо/відомий, золотаво/зелений, зовні/спокійний, радіо/фізичний, виробничо/споживчий, критико/бібліографічний, мовно/стилістичний.

Вправа 48. Від поданих власних іменників утворіть прикметники й поясніть їх правопис.

Кривий Ріг, Південно-Сахалінськ, Нагірний Карабах, Великі Луки, Комсомольськ-на-Амурі, Коста-Ріка, Ла-Манш, Нове Озеро, Красний Лиман, Красний Луч, Йошкар-Ола, Ростов-на-Дону, Волго-Дон, Верхня Хортиця, Нова Каховка, Слов'янськ-на-Кубані, Івано-Франківськ, Алма-Ата, Південна Німеччина.

Контрольні завдання

Вправа 49. Визначте, до яких розрядів належать прикметники в словосполученнях. Випишіть їх і утворіть усі можливі форми вищого й найвищого ступеня.

Ринкові відносини, ділова пропозиція, брокерська фірма, мудрий керівник, компетентна людина, інвестиційні фонди, приватний банк, дешевий товар, чіткий графік, рішучі дії, брокерська фірма, економічні відносини, велике підприємство, акціонерне товариство, великий прибуток, короткий термін, відповідальний керівник, вагомий внесок, високий рівень, тонкий дріт, грубий лист, простий спосіб, досвідчений перекладач.

Вправа 50. Знайдіть і выпишіть нормативні форми ступенів порівняння (виправте наявні помилки, поясніть вибір).

Найекономніший, найбільш економний, якнайважчий, більш навчальний, більш рішучий, найбільш доцільніший, ультрасучасніший, найбільш найдосконаліший, овальніший, дотепніший, найефективніший, сріблястіший, доречніший, менш оптимальний, найздоровенніший, найбільш явний, надчутливіший, глухіший, найменш продуктивний, зрозуміліший, менш зрозумілий, нижчий, самий високий, найкращий, найбільш практичний, коротший, більш відомий, самий менший, ліпший, могутніший, височезніший.

Вправа 51. Знайдіть і выпишіть нормативні форми прикметників.

На чистім, зворотньої адреси, заможньому громадянину, кутній зуб, дружнього класу, дружньої поради, поздовжній профіль траси, п'ятикутній замок, самотній острів, кругосвітної подорожі, природнього відбору, білолицого хлопця, народнофольклорна практика, моднього одягу, іногороднього студента, будного дня, автодорожній університет, на старім обладнанні, винахідлива капітан, чотири великі контейнера, у минулому році, величезні каміння, Андрієвого капелюха, китайські товари, шкірна промисловість, шкірне захворювання, цегельний мур, цегельний завод, особова думка, вірна відповідь, житний хліб, спідний одяг, суботній день.

Вправа 52. Перекладіть українською мовою подані словосполучення.

Приемлемые условия, на общественных началах, в текущем году, по предварительным подсчётам, на должном уровне, в ближайшее время, сверхплановое задание, утвердительный ответ, уважительное отношение, краткосрочный отпуск, действующее законодательство, освободившаяся должность, потребительская корзина, косвенные налоги, личная собственность, личное дело, в сжатые сроки, щекотливый вопрос, круглый год, на мой взгляд, нанесенные убытки, неотложное дело, несопоставимые цифры, общими силами, шариковая ручка, чистой воды обман, в ближайшее время, халатное отношение, техническое оборудование. лицевой счет, окружающая среда, учредительное собрание, двухстороннее движение, двухстороннее соглашение, крупные зерна, крупные предприятия, следующий вопрос, на общественных началах, вышестоящие организации, в прошлом году.

Вправа 53. Перекладіть текст українською мовою.

В производственном коллективе между сотрудниками складываются различные отношения, в том числе и нравственности. Вследствие этого имидж коллектива попадает в зависимость от личных качеств: честности, порядочности, преданности делу. В коллективе могут формироваться и

безнравственные стереотипы жизнедеятельности. Вследствие этого следует четко определить, что понимается под нравственным и безнравственным. Если эти понятия употребляются в смысле несоответствия с конкретными представлениями о добре и зле, то эффективность работы коллектива и нравственность сближаются, имея четкие и однозначные критерии. Эффективность нравственна тогда, когда противостоит неэффективности. Лишь тогда, когда человеческая судьба становится самоцелью, а отношения между людьми служат этому идеалу, нравственность, обеспечивающая условия для создания имиджа коллектива, получает свою конкретную реализацию и для эффективности деятельности.

Питання для самоконтролю

1. Яка роль прикметників у мові?
2. Якими граматичними значеннями та іншими властивостями якісні прикметники відрізняються від відносних?
3. Якими способами можна передати різну міру якості?
4. Від яких іменників творяться присвійні прикметники? Як вибір суфікса залежить від відміни й групи іменника?
5. Чим відрізняються відмінкові форми прикметників твердої і м'якої груп на письмі й у вимові?

Тема 1.3 Уживання форм числівників

Питання, що виносяться на розгляд

1. Значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.
2. Розряди числівників за значенням: кількісні (на позначення цілих чисел, дробові, збірні) й порядкові.
3. Групи числівників за будовою: прості й складені.
4. Типи відмінювання числівників.
5. Сполучення числівника з іменниками.
6. Особливості використання числівників у ділових паперах.
7. Конструкції на позначення часу.

Література

1. Зубков М. Г. Сучасна українська ділова мова. – Х., 2009. – С. 218–222.
2. Культура фахового мовлення: Навч. пос. / За ред. Н.Д. Бабич. – К., 2005. – С. 228–231.

3. Мацюк З. О. Українська мова професійного спілкування: Навч. пос. / З. О.Мацюк, Н. І. Станкевич. – К., 2010. – С. 187–196
4. Шевчук С.В. Українське ділове мовлення: Навч. пос. / С.В. Шевчук. – К., 2008. – С. 198–202.

Тренувальні вправи

Вправа 54. Визначте, до якої групи належать числівники за значенням і за будовою. Які слова не є числівниками?

Шість, шостий, двоє, один, одиниця, удвічі, декілька, семеро, мільйонний, дводенний, десяток, шестеро, кілька, сотня, двісті, дюжина, п'ятірка, обидва, двісті, двісті сімдесят восьмий, сто, мільйон, трійка, четвірка, чотириста, семеро, четвертий, дев'ятиріччя, пара, надвоє, дві третіх, десятеро, по-п'яте, стоденний, дев'яностий, трійня, половина, чверть, двадцятисемитисячний, півтора, п'ятиріччя, два, десяток, тринадцять, двохсотий, кільканадцять, натроє, одна третя.

Вправа 55. Прочитайте текст, дотримуючись книжних норм відмінювання числівників і сполучення числівників з іменниками.

Швидкості, які ми спостерігаємо у навколишньому світі, надзвичайно різноманітні. Наведемо деякі найцікавіші цифри. Швидкість розміреного неквапливого кроку людини близько 3,6 км/год. Бігун на короткі дистанції розвиває швидкість 36 км/год, бігун на довгі – 25 км/год, плавець – 7,2 км/год. Досягнення людини виглядають скромно на фоні «рекордів» представників тваринного світу; слон – до 40 км/год, кенгуру – до 50 км/год, заєць-русак – до 60 км/год, страус – до 80 км/год, антилопа гну – до 90 км/год.

Найшвидше по землі рухається гепард. Відомий випадок, коли він покритив відстань близько 650 м за 20 секунд, що відповідає середній швидкості 120 км/год. У здатності прискорюватися гепард перевершує гоночний автомобіль: за 2 секунди нарощує швидкість від 0 до 72 км/год.

У плаванні чудові результати показують кити (до 40 км/год), кальмари (до 55 км/год), дельфіни (до 37 км/год), а також шкіряста черепаха (до 35 км/год), особливо у порівнянні з її швидкістю на суші (0,8 км/год). Чемпіоном серед риб вважається риба-меч, яка розвиває швидкість до 135 км/год. Серед жителів повітряного океану рекорд швидкості належить золотавому орлу (до 160 км/год).

Тільки найстрімкіші представники фауни можуть конкурувати у швидкості з неживою природою: хмари (до 72 км/год), лавини (до 108 км/год), вітер (до 252 км/год при урагані).

Вправа 56. Прочитайте числівники.

До 148, 573, 1112 додати 10.	Скласти 6 з 6400020.	Зі 125 учнями. 3 1270
До 3 5/8 додати 2	Від 20 5/13 відняти	спортсменами.

3/10. Від 5863250 відняти 4370018	3 4/13. 3 саджанцями	1020879	Перед глядачами.	2187
---	----------------------------	---------	---------------------	------

Вправа 57. Провідмініайте числівники.

45656; 67246; 98583; 46958; семеро; 1997-й; обоє; 25/7.

Вправа 58. Перекладіть словосполучення українською мовою.

Изложитъ на двухстах страницах, к пятнадцати делегатам, ограничиться сорока рублями, прибавить к пяти тысячам рублям, библиотека пополнилась пятьюстами книгами, серия пособий с двумя тысячами четырьмястами семьюдесятью пятью чертежами, груз массой в тысячу пятьсот тонн, в одна тысяча девятьсот восемьдесят четвертом году, закончились двадцать вторые сутки, в течение двадцати двух суток, открыты новые ясли в количестве двадцати четырех, два и более случая, сорок пять и пять десятых процента, сорок пять и одна вторая килограмма, сорок три с половиной килограмма, два стола, шестисот девяносто листов, двум братьям, четырьмя годами, пятью вагонами, шестидесяти инженеров, семьюдесятью машинами, на восьмидесяти двух предприятиях, двумстам пятидесяти восьми строителям.

Вправа 59. Оберіть правильно записані відмінкові форми складених числівників.

Сорока чотирьох, двохсот семидесяти чотирьох, шести десяти цілих двадцяти семи сотих, двадцятьох одного цілого сорока чотирьох сотих, нуля цілих чотирьох десятих, чотиреста шістдесяти дев'яти, семи десяти шістьох, п'ятистам вісімдесятьом вісьмом, дев'яноста п'ятьом, трьомстам дев'яноста трьом, чотирьохстам двадцятьом семи, сімомстам дев'яностам сімом, сорокам цілих сімом десятим, вісьмомстам восьми десятьом трьом, п'ятьмастами вісімдесятьма чотирма, сьомастами шістдесятьма шістьма, нульом цілих дев'ятьома десятими, шестистами шістнадцятьома, нулем цілим чотирьма десятими.

Вправа 60. Запишіть у словосполученнях і реченнях цифри словами, вживаючи їх у відповідному відмінку.

Добратися до 60 кілометра. За 7 замками. Жонглювати 11 м'ячами. У 90 питаннях із 100. На 136 харківських автобусах. Працювати із 27 студентами. Користуйтеся 8 джерелами. Близько 46 відсотків. Крокувало 1296 осіб. Торгували на 707 місцях. Без 15 копійок гривня. Подолали 2/3 шляху. Чи може людина говорити 20 – 25 мовами? А 40? Історія зафіксувала: людина може оволодіти 26, 27, 28 мовами (є такі приклади) чи вільно розмовляти 19 і знати ще близько 12 мов, а зі словником працювати ще з 54 мовами. Надіслали вітання 67 працівникам. Вітаю з 1 вересня.

Вправа 61. Оберіть правильне словосполучення.

Приблизно сто виробів – біля ста виробів, більша половина працівників – більшість працівників, троє установ – три установи, два фахівця – два фахівці, чотири відсотка – чотири відсотки, п'ятдесятирічний стаж – п'ятидесятирічний стаж.

Вправа 62. Відредагуйте речення.

1. Зібрали всього по 23 центнера зернових з гектара. 2. За пару днів почнуться жнива. 3. Приблизно 1/3 студентів нашого курсу поїхала на практику в ЗАТ «Ольвія». 4. Одна друга випускників школи вступила до ВНЗ. 5. Дирекція привітала всіх жінок з Восьмим березням. 6. Передбачається перевиконання плану у два з половиною рази. 7. За півтора роки ми досягли бажаних результатів. 8. Ювіляра привітали з шестидесятиріччям. 9. Студенти один за другим залишили аудиторію. 10. Наше видавництво може налагодити випуск трьохмовних словників. 11. У прес-конференції взяти участь двоє президентів. 12. Ректор виступив перед стами тисячами студентів.

Вправа 63. Запишіть числівники та іменники словами, утворивши словосполучення.

2 (центнер), 103 (птаха), 25 (пісня), 12 (джерело), 100 (тонна), 34 (мішок), півтора (поверх), 62 (делегат), 271 (автобус), 3,2 (бал), 404 (ніж), 4 (студент), 341 (парта) 2,6 (рік), 52 з половиною (сотка), 22 (учень), 1,3 (кілограм), півтора (кошик), 1/5 (день), чверть (рік), потяг з (47 196) пасажирами, до (673) додати (59), обговорити з (34 567) виборцями, сума чисел дорівнює (96,7), повідомити (809 451) мешканцям.

Вправа 64. Випишіть та відредагуйте словосполучення, у яких порушено норму на позначення часу.

Десять хвилин на третю, чверть одинадцята, двадцять по другій, без п'ятнадцяти сім, за п'ятнадцять шоста, пів на восьму, рівно одинадцята, без двадцяти десята, п'ять хвилин до восьмої, три години шість хвилин, пів на одинадцятку, п'ятнадцять хвилин п'ятої, шістнадцять п'ятнадцять, початок засідання у 4 годині, зараз одинадцять годин, зателефонуйте після десятої.

Вправа 65. Напишіть порядкові числівники словами.

425 000-й, 6 000-й, 136 000 000-й, 50 000 000-й, 143-й, 2 000-й, 190 000-й, 450-й, 900 000 000-й, 651 000-й, 147-кілометровий, 783-метровий.

Вправа 66. Відредагуйте речення.

1. Одним оком бачу гірше, ніж іншим. 2. До іншого боку річки всього 200 метрів. 3. Один проект розглянули 20.12.2008, а другий – 12.03.2009. 4. Однією рукою я гортав часопис, а іншою тримав слухавку. 5. Відстань у 700 км автобус подолав за 9 годин. 6. Будинок був висотою в 70 метрів. 7. У скільки годин відправляється автобус? 8. Скільки зараз годин? 9. Зараз одинадцять годин. 10.

Буду відсутній до дванадцяти годин. 11. Зателефонуйте після десяти годин. 12. Бригада будівельників збудувала двохповерховий будинок у чотирьохнедільний термін. 13. Прошу надати мені трьохтижневу відпустку. 14. У продажу є стільці від двісті дев'яносто семи гривень. 15. Навчання триває більше чотирьох місяців. 16. Під час відрядження ми об'їздили більше п'ятидесяти міст.

Вправа 67. Розкрийте дужки, узгодивши числівник з іменником.

Півтора (тиждень), 2 з половиною (місяць), 4 (курсант), 23 (танк), 3 (боєць), 42 (автомат), 34 (літак), 28 (солдат), 57 (кілограм), 3 (том), обидва (хлопець), 53 (іноземець), півтора (рік), 3 з половиною (відро), 8 (відро), 1504 (метр), 1387 (примірник), 9/13 (тонна), 0,87 (сантиметр), 24 (будинок), четверо (дівчина), 1673 (гектар), 16 (студент), 6 (весло), 8 (ковдра), 4 (олівець), 3 (циркуль), півтора (кілометр), вісімнадцятому (листопад), 8 $\frac{1}{2}$ (відро), четверо (дівчина), між 1 і 19 (січень).

Контрольні завдання

Вправа 68. Випишіть нормативні форми.

Вісім з половиною кілограмів, між першим і сімнадцятим лютим, сорок три харків'янина, десять страв, три додатки, півтора аркуша, сім склянок, чотири зошита, шість кілограм, три книжки, два львів'янина, двадцять чотири сини, півтора метра, півтора гривні, сім олівців, три брата, чотири шматка, шістдесят чотири українця, одинадцять балів, три громадянина, дев'ять пунктів, із восьмим березням, два зуби, тринадцять років, чотири зубці, двадцять два болгарина, три професори, двоє малят, тридцять три портрета, чотири цілих п'ять десятих відсотків, чотири рушника, сім цілих п'ять десятих кілограма, вісім квитків, троє дівчат, чотири літри, вісім днів, півтора куплета, з двадцять четвертим серпня, сімдесят два слухачі, двадцять чотири англійці, сорок три канали, п'ять з половиною років, півтора порції, дев'ять з половиною тижнів, два киянина, чотири з половиною сторінки, три грузини, п'ятнадцять з половиною відсотків, три іванофранківця, двадцять два поверха.

Вправа 69. Запишіть складні прикметники та числівники словами.

600 км, 45 процентів, 25 метрів, 80 років, 120 років, 300 років, 16 годин, 22 поверхи, 400 тонн, 175 кг, 8 років, 4 елементи, 356 метрів, 157 днів, 345 кілометрів, 365 мільйонів, 21 поверх.

Вправа 70. Скажіть, котра година, якщо бачимо:

08.15; 10.15; 7.30; 21.30; 5.45; 12.45; 11.35; 16.25.

Вправа 71. Випишіть числівникові форми, що вживаються в офіційно-діловому стилі.

Сім гектарів, таких виробів повинно бути не більше 3, було заплановано 12 виступів, за п'ятибальною шкалою, троє синів, вироби 1-го і 2-го сортів, III квартал, 20-процентний, 1 млн, у 19 столітті, о 10-й годині, одна третина випускників, прийшов о пів на другу, більша частина учнів, перша половина дня, остання половина, чотири з половиною рази, на сьогодні уже виконано одну п'яту частку роботи, два і одна третя літрів, сорок двоє студентів, троє суддів, троє чергових, троє окулярів, четверо малят, двоє пальт, троє відповідали, десяток аспірантів, два чоловіки, три і сім десятих кілометри, 5-поверховий будинок, прийшов пів другої, чотири осетини, два киянина.

Вправа 72. Відредагуйте, якщо потрібно, речення.

1. Біля тисячі вуличних ліхтарів у районі не працюють. 2. Пропозиції щодо кандидатури на посаду Уповноваженого вносять голова Верховної Ради України або не менше однієї чверті народних депутатів. 3. З 5 замовлень ми отримали лише два. 4. Отримав відрядження на два-три місяці. 5. 16-го березня закінчується термін подання наступних документів: заява про перехід (відмову) на спрощену систему оподаткування, облік та звітність юридичними та фізичними особами – суб'єктами підприємницької діяльності з II кварталу 2011 року. 6. Українці фінішували 35-ми на першому етапі «Дакару-2012». 7. У 2009 році книжковий фонд складає більше 7 мільйонів екземплярів. 8. Нараховується грошова субсидія на суму в 11 грн (гривень) 70 к. (копійок). 9. Вона знаходилася удома, всього в півтора кілометрів від епіцентра вибуху. 10. Команда Чернівецької області поступилася Хмельницькій десятима сотими секунди. 11. Президент України привітав жінок зі святом Восьме Березня. 12. Стіни були завтовшки в 11 см. 13. Будинок заввишки 70 метрів. 14. Надіслали пакунки на 5 кг, 8 кг, 10 і 12 кг. 15. Аварія на АЕС «Фукусіма-1» перевищила 5%-ий рівень небезпеки.

Вправа 73. Поєднайте числівники з іменниками, запишіть усе словами.

4 (дівчина), 3 (міністр), 34 (зошит), 9 (харків'янин), 21 (газета), 4,5 (літр), 10 (чоловік), 266 (курча), 3 (босоніжки), 1/6 (порція), 3 (друг), 5 (болгарин), 1700 (грам), 2 (студент), 3 (лоша), 2 (хлоп'я), 4 (чоловік), 2 (сани), 3/4 (склянка), 54,8 (гектар), 4 (двері).

Питання для самоконтролю

1. Як по-різному можна групувати числівники?
2. Чому більшості числівників невластиві такі граматичні категорії, як рід і число, тим часом як числівник *один* має їх?
3. Чи однакових форм набувають прості числівники в складі складних числівників та відчислівникових слів?

4. Чому треба розрізняти відмінювання власне кількісних і збірних числівників?
5. У чому полягає відмінність у відмінюванні назв десятків і назв сотень?
6. Коли вживання збірних числівників обов'язкове або бажане?

Тема 1.4 Уживання форм займенників

Питання, що виносяться на розгляд

1. Питання про статус займенника в науковій літературі.
2. Поділ займенників на групи за значенням і парадигми їх відмінювання.
3. Словозміна числових займенників декілька, кілька, стільки, скільки.
4. Правопис складних займенників.
5. Особливості вживання зворотного і присвійних займенників у реченні.
6. Особливості перекладу займенників з російської на українську мову.

Література

1. Вознюк Г.Л. Українська мова (за професійним спрямуванням): Навчальний посібник-практикум / Г.Л. Вознюк, С.З. Булик-Верхола, І.П. Васишин, М.В. Гнатюк, І.Б. Ментинська, І.Д. Шмілик. – 2-ге вид., доповн. і випр. – Л.: Вид-во Львівської політехніки, 2011. – С. 103 – 114.

2. Зубков М.Г. Сучасна українська ділова мова / М.Г. Зубков. – Х.: СПД ФО Співак Т.К., 2006. – С. 230 – 235.

3. Сучасна українська мова. Морфологія: підручник / Л.А. Алексієнко, О.М. Зубань, І.В. Козленко; за ред. А.К. Мойсієнка. – К.: Знання, 2013. – С. 270 – 280.

4. Сучасна українська мова: Підручник / О.Д. Пономарів, В.В. Різун, Л.Ю. Шевченко та ін.; за ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 2008. – С. 2013 – 207.

Тренувальні вправи

Вправа 74. Серед поданих слів виділіть займенники.

Який-небудь, десь, якийсь, колись, щось, будь-які, будь-коли, коли-небудь, якимсь, дедалі, хто, той, тоді, чим-небудь, де-небудь, казна-хто, казна-де, хтозна-звідки, хтозна-що.

Вправа 75. Поясніть, як утворилися подані займенники.

Будь-хто, ніхто, чий-небудь, нікотрий, ніякий, котрий-небудь, ніщо, хто-небудь, нічий, щось, дехто, абихто, отакий-то, анічогісінько.

Вправа 76. Розкриваючи дужки, напишіть подані нижче слова разом, через дефіс або окремо. З'ясуйте, у яких випадках маємо справу із часткою, а у яких – із префіксом.

(Ні)хто, ні(з)ким, ні(в)кого, (ні)що, ні(перед)чим, ні(на)чому, (ні)чий, (ні)чим, ні(від)чийого, (ні)який, (ні)якому, ні(на)якому, (ні)котрій, (ні)котрим, ні(з)котрим, ні(в)котрому, (ні)скільки, (а)(ні)скільки, (де)що, де(в)чому, не(аби)який, будь(до)чого, (казна)хто, казна(від)кого, казна(з)чим, хтозна(до)чого, хтозна(з)ким, (хтозна)кого, (казна)кому, на(де)кому.

Вправа 77. Відредагуйте речення.

1. Коли Петренко познайомився з Степаненком, він був уже начальником відділу. 2. Доповідачі говорили і про недоліки, і про досягнення. Це слід врахувати в подальшій роботі. 3. Степаненко В. П. не справився зі своїми обов'язками диспетчера. 4. Представник митниці наказав депутатові віддати свій паспорт. 5. Завтра ми надамо вам любую інформацію з питань, що належать до нашої компетенції. 6. Не виконали план окремі підприємства міста. 7. Запорізький маргариновий завод придбає всяку олію в будь-якій кількості за договірними цінами. 8. Я працюю на другому підприємстві. 9. Стипендія – це грошова допомога, котра виплачується тим, що навчаються на денних відділеннях вузів і технікумів. 10. На даному етапі найбільш активна СДПУ(о) – це видно з тих акцій, які вони проводять.

Вправа 78. Перекладіть слова й словосполучення українською мовою.

Любой, дорогой, любимый, другой, второй, в одном и том же месте, один и тот же, в подобном случае, подобным образом, ни под каким видом, в другой раз.

Вправа 79. Замініть займенникову форму на потрібну й утворіть словосполучення.

Він, зошит; до; вона, на, іменини; без, будь-який, допомоги; у, той році; на, чий, боці; із, ця, подією; зі, свій, правилами; мій, день народження.

Вправа 80. Впишіть нормативні форми.

Сервісне обслуговування; перекладати статтю; хочу сказати наступне; перший примірник документа; реквізити розташовані в певній послідовності; відчуття обов'язку; на закінчення сказав; осінню відбувається традиційний книжковий ярмарок; я мрію здійснити навколосвітню подорож; навчання в школі закінчив в 2007 році; вул. Академіка Лазаренка; Збройні Сили України; Ігоре́ве військо; гамбурзький суд; шановний Ігоре́ Петровичу; випускники нашого інститута; Марині Чайці; послідовники Чорновіла; Валеріє Олегівно; Вічин підручник; більш талановитіші студенти; грушка солодша від яблука; два великих вікна; до чийого комп'ютера; сорок три канали; близько тисячу сорок кілометрів; замок з чотирьохстороннім закриванням; наприкінці восьмидесятих років ХІІ ст.; Генеральна Прокуратура України; альтруїзм; Олега Глуха.

Вправа 81. Замість крапок поставте займенники *всякий, кожний або будь-який*. Визначте можливість синонімічної заміни займенників.

1. Ця платформа дозволяє проводити техогляд літаків за ... погодних умов. 2. У ... справі треба бути фахівцем. 3. У протоколі повинен розписатись ... екзаменатор. 4. ... музичний інструмент має свій неповторний голос. 5. Прошу Вас перевірити .. документ 6. ... предмет може стати ігровим знаряддям — м'яч, палиця, скакалка. 7. Позачергові збори скликаються на вимогу ... учасника підприємства. 8. ... вчитель повинен до 25.08 пройти медогляд. 9. Я можу виконувати ... доручення. 10. Без ... зусиль ти підготуєш цю доповідь. 11. ... відмовки вигадуєш, аби не прибирати. 12. ... вечора я дивлюсь «Останні новини». 13. Після закінчення курсів ви зможете пошити сукню ... фасону. 14. ... людина, подивившись на свій кулак, може отримати уявлення про розміри свого серця.

Контрольні завдання

Вправа 82. Випишіть і виправте словосполучення із ненормативно вжитими формами займенників.

У моєму конспекті, на нашій городі, до цієї дати, від тої точки, для цієї дівчини, у моєму зошиті, по кім плачемо, по чім пишемо, всего не досягнути, кожний знає, котрийсь вірить, цього завдання, твого сина, з мого боку, у твоєму записнику.

Вправа 83. Поясніть помилки у вживанні займенників. Відредагуйте речення.

1. На п'ятому поверсі нашого універмагу ви можете придбати любий подарунок на всякий смак. 2. Мені здається, що він говорить одне, а думає зовсім друге. 3. У мене зараз зовсім другі проблеми. 4. Я можу у любий час розірвати цей контракт. 5. Всякий учень повинен пройти це тестування. 6. Я готовий купити оцю книжку за кожену ціну. 7. Ми готові співробітничати з усілякими підприємствами. 8. З усіх других питань рішення приймаються простою більшістю голосів, котрі беруть участь у зборах акціонерного товариства. 9. Завтра ми надамо вам любую інформацію з питань, котрі належать до нашої компетенції. 12. Права і обов'язки колективу виконуються всяким його членом однаковою мірою з другими. 13. За допомогою цього словника ви зможете перекласти кожний текст 14. Керівник виконує функції і несе обов'язки, що передбачені законодавством і другими актами, що поширюються на Підприємство. 15. Цей миючий засіб зберігається при всякій температурі. 16. Ринковий збір — це плата за торгові місця, котрий справляється з юридичних осіб і громадян, що реалізують сільськогосподарську і промислову продукцію та другі товари. 17. Товариші! Ми підвели підсумки роботи у тваринництві. Це сама головна, сама відповідальна і почесна робота (з проток.). 18. Відомо, що розтягування строків сівби – це значні втрати майбутнього врожаю. Та, на жаль, цього дотримуються не скрізь (з газ.)

Вправа 84. Перекладіть текст українською мовою, при цьому зверніть увагу на займенникові форми.

Хороший руководитель широко распахивает перед всеми свои двери, будучи уверенным, что никто без должных оснований не рискнет переступить порог его кабинета.

Для подчинённого начальник – не только распорядитель, но и помощник, и опекун. Политика начальника не должна вступать в противоречие с политикой сверху и инициативой снизу. Нужно уметь требовать без навязывания и помогать без навязчивости. И горе тому, кто служит лишь выразителем «чужих» интересов и проводником «чужих» идей.

Социальные психологи отметили, что, когда две вышестоящие инстанции придерживаются одного стиля руководства, допускающего инициативу подчинённых, производительность труда и удовлетворённость его результатами бывают обычно самыми высокими.

Когда обе они применяют автократический стиль, производительность хотя и может быть большой, но удовлетворённость очень малая со всеми вытекающими из этого последствиями.

(З журналу)

Вправа 85. Випишіть нормативні сполуки та слова.

Лепцигська ярмарка; незважаючи на обставини; важкий путь; брав участь; командуючий дівізії; за межою; дружнє ставлення; таки встигнув; відповідно з рішенням; побіліле обличчя; три випадка; узбецький ізюм; потерпіти неудачу; складати екзамен; згідно з планом; рішитися на вчинок; п'ятидесятилітній відвідувач; бібліотека ім. В. Короленка; захоплюючий фільм; багаточисельні порушення, річ йдеться про...; колишній директор клубу; два щільно зв'язані випадка; триколісний трактор; одержати високу оцінку; захистний імунітет; семеро комп'ютерів; пам'ятний сувенір; самий найактивніший; завідувач кафедри; одержати перемогу; нечаянно помилитися; по місцю роботи; мішати спілкуватися; розплющити очі; крупне питання; четвероногий друг; об'явити приказ; не вистачить пороха; Андріє, зачекай!; сто два прилади; директорів департаменту; найздоровенніший; семистам вісімдесяти семи; Ми привітали його з п'ятидесятирічним ювілеєм і вручили вітальний адрес; Щиро вітаю Вас із Першим вересня; Через два дня ми отримали підтвердження; Видавати заробітну плату почнемо о дванадцятій годині; засвідчити підписом; пояснююча записка; заступник начальника відділа.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягають особливості відмінювання займенників кожного розряду?
2. Назвіть засоби вираження відмінкових значень займенників.
3. Що таке прономіналізація? Наведіть приклади.

4. Які семантичні та граматичні зрушення відбуваються при вживанні займенників у значенні інших частин мови?

5. Назвіть основні правила правопису складних займенників.

Завдання підсумкового тестового модуля

I. Завдання на встановлення однієї правильної відповіді.

1. У якому рядку допущено помилку, пов'язану з уживанням іменника? А Досвідчений професор Олена Квасниця виступила з цікавою доповіддю; Б Із продажею майна доведеться почекати до осені; В Інженерові подарували квитки на поїзд із Харкова до Парижа.

2. Позначте рядок правильно утворених відмінкових форм імен та прізвищ: А Ірині Бугі, Олександром Вітером, Ганною Калинчук, Валерієм Загайко; Б Антоніни Косович, Андрійові Дідуху, Остапом Чернихом, Аллі Дзик; В Олени Андрійців, Мирославом Грабом, Антоніною Сорохан, Геннадію Гудимі.

3. У якому реченні числівник ужито правильно? А Народився Богдан Хмельницький близько тисячу п'ятисот дев'яноста п'ятого року в Чигирині. Б Австралійське плем'я гранда має близько чотириста п'ятдесят жестів, серед яких є навіть такі, що висловлюють абстрактні поняття. В Наприкінці шістдесятих років інфраструктуру міжнародного туризму остаточно було відновлено.

4. У якому рядку всі слова в родовому відмінку однини мають закінчення *-а(-я)*? А паводок, вівторок, додаток, млин, ставок; Б курінь, баласт, студент, Ніл, памфлет; В крем, яр, гопак, стрибок, Крим;

5. У якому рядку правильно вказано форми орудного відмінка однини? А Ігорем, душею, Андрійом, кашею; Б товаришем, школярем, болем, путтю; В накипом, нежиттю, вежею, ріллям.

6. У якому рядку вжито всі правильні форми ступенів порівняння? А дорожчий, менш досвідчений, більш відоміший; Б вищий, предобріший, найкумедніший; В щонайглибший, солодший, менш освічений.

7. У якому рядку наведено лише змінювані іменники? А Гладких, зілля, авто, кіно, метро; Б Сочі, ембарго, Петренко Іван, Київ, Москва; В пальто, Віктор Пономарчук, Оксана Діброва, Ніцца.

8. Знайдіть рядок, у якому порушено правило зв'язку іменника з числівником: А півтора кілометра, обидва хлопці, семеро курчат, п'ятьох тижнів; Б чотири з половиною гектари, семеро поросят, кільканадцять зошитів, одна третя кілометра; В три з половиною метра, семисот сорока двох учнів, п'ятистам вісімдесяти тижням.

9. У якому рядку складні прикметники написано згідно з орфографічними правилами? А аграрно-промисловий, суспільно корисний, зернобобовий, внутрішньо-господарський, матеріально відповідальний; Б нижченаведений, низькорентабельний, фінансово-кредитний, матеріально-

технічний, азотно-фосфорний; В жовто-блакитний, м'ясо-молочний, загальноосвітній, біло-сніжний, зовнішньоекономічний.

10. У якому рядку всі словосполучення правильні? А далека путь, сильний нежить, високий насип, не одержав листа; Б два номери, не збудував будинок, загубив булавку, красиве намисто; В новий авто, вибач мені, сміятися з нього, не написав контрольної.

11. У якому рядку всі словосполучення правильні? А два з половиною метри, у будь-якому магазині, не здав екзамену, сама ближча зупинка; Б три четвертих гектара, замовити напій, свій власний автопортрет, не зремонтував мотор; В півтори хвилини, освітлена кімната, освічена людина, обсяг виробництва, об'єм бочки.

12. У якому рядку ненормативно вжито числівник? А один за одним; Б завдовжки два метри; В в сім годин.

13. У якому рядку неправильно утворено складне слово? А трьохразове харчування; Б двохтисячний рік; В сімдесятирічний дідусь.

14. У якому рядку правильно вказано форми родового відмінка множини? А арф, ванн, кілограм, боліт; Б облич, піддашь, чобіт, киян; В громадян, грузинів, вілл, саней.

15. У якому рядку до складу всіх словосполучень входять якісні прикметники? А широкий степ, далека дорога, дорога людина, гарний вчинок, велика будівля; Б літній день, вечірні сутінки, морський вокзал, молочна каша, дерев'яна лава; В денне світло, пригірський район, столярна майстерня, волоський горіх, ясний день.

16. У якому рядку всі кількісні числівники вжито у формі орудного відмінка? А двома, одним, трьома, чотирма, п'ятьма; Б одного, двох, трьох, чотирьох, п'ятьох; В однієї, п'яти, шести, шістьох, семи.

17. У якому рядку правильно вказано форми родового відмінка однини? А листопада, листопаду, комплекту, коментарю; Б директора, тролейбуса, університета, фактора; В женця, болю, тюлі, насипу.

18. Виділене слово виступає займенником у реченні: А Від одного удару дерево не падає. Б Одна ластівка не робить весни. В Одні очі і плачуть, і сміються.

19. З'ясуйте, у якому рядку всі прикметники належать до м'якої групи: А заміжн..., безсторонн...й, зворотн...й; Б короткоши...й, дорожн...й, тотожн...й; В самотн...й, мужн...й, сінешн...й.

20. У якому рядку всі іменники мають правильні відмінкові закінчення? А індексу, формуляру, тексту, грифу, терміну; Б документа, бланка, елемента, факса, заголовка; В шифру, підпису, коду, абзацу, реквізиту.

21. У якому рядку всі слова написано правильно? А кисло-солодкий, матеріально-виробничий, вічнозелений, матеріально-забезпечений; Б психолого-педагогічний, темно-синій, суспільно-корисний, темно-синій; В жовтогарячий, військово-морський, приватновласницький, гостродефіцитний.

22. Укажіть рядок, у якому правильно утворено звертання:
А викладачу Петро Івановичу, стороже Максиме, пане Косте, братику Андріє;
Б ректоре Вакарчуку Миколо Сергійовичу, шановний Людвіге, моя Таню,
Маріє Фомівно; В панно Інно, дідусю Ігорю, моя любове.

23. З'ясуйте, у якому рядку допущено помилку в правописі числівникових форм: А сімдесятьох п'яťох, п'ятдесяти восьми, сорока, шестистам п'ятдесяти трьом, сорок шостому; Б двадцятьох, сімом, шістсот сорока п'яти, одній цілій і двом п'ятим, сімомастами шістдесятьома трьома; В ста двадцятьом двом, обом, чотирьомстам, п'ятдесятьом двом, шістдесятьома.

24. У якому рядку допущено помилку в правописі присвійних прикметників? А Маріїн, доччин, доньчин, Софійн, Валин; Б Ольчин, Толин, Гальчин, Юлін, Лесин; В Танин, Тетянин, Олин, Ольжин, тітчин.

25. У якому рядку правильно вказано форми родового відмінка множини? А весел, ван, бабів, грузинів; Б відкрить, сосон, сіл, макаронів; В беріз, повеней, курчат, шат.

26. У якому рядку правильно поєднано іменники з числівниками?
А два одесита, чотири листи; Б півтора тижня, тридцять три подарунки;
В чотири корпуси, двадцять сім кілограм.

27. Знайдіть рядок, у якому всі іменники правильно вжито у формі орудного відмінка: А президією, Іваном Паламарчуком, Сергієм Волошиним, Андрієм Петровим; Б сипом, філігранем, роялем, вуалем, шампунем; В фенхелем, тюлем, полином, розкішшю, фланеллю.

28. У якому рядку правильно записані відмінкові форми числівників? А на семистах, шистидесятьох чотирьох, триста п'ятидесяти двох; Б двомастами сімдесятьома вісьмома, на дев'ятистах дев'яноста вісьмох; В дев'ятистами вісьмадесятьма шести, на тисячі ста сорока двох.

29. Укажіть, у якому рядку форма кличного відмінка в усіх словах утворена правильно: А адвокате, дорогий друже, шановний колего, Семен Йосиповичу, Миколу Миколайовичу; Б голово зборів, пане директоре, шановний президенте компанії, високоповажний пане судде, громадо; В шановний пане доктор, професору, друже Василь, пані Оксана, добродій Яремчику.

30. У якому рядку допущено помилки у відмінкових формах прізвищ та імен? А Ільїним Євдокимом, Кузьменку Леонтієві, Удовенком Вікентієм, при Яковині Геннадію; Б Іванишиній Олені, Ковалем Ростиславом, Григорович Оксаною, Толстих В'ячеславом; В Литвиним Степаном, Грому Пилипа, на Колеснику Ігорові, Чебуркові В'ячеславу.

Тести на встановлення відповідності

1. Установіть відповідність між терміном та його дефініцією

Термін

1 лексикологія

2 синтаксис

3 морфологія

4 словотвір

Дефініція

А розділ граматики, що вивчає словосполучення та речення, їх будову, типи й об'єднання в надфразні одиниці, роль і значення частин мови та граматичних форм у реченні в синхронному й діахронному (історичному) аспектах;

Б розділ мовознавства, що вивчає поділ слова на морфєми, вичленування морфєв у слові, аломорфїю морфєми, межі аломорфїї, перетворення на морфєми, швах, спрощення, перерозклад у морфємі, ідентифікацію морфєм;

В розділ мовознавства, що вивчає словниковий склад мови;

Г розділ мовознавчої науки, що вивчає структуру слів і способи їх творення;

Д розділ граматики, що вивчає внутрішню граматичну будову слова і граматичні класи слів.

2. Установіть відповідність між відміною та словом.

Відміна

1 I відміна

2 II відміна

3 III відміна

4 IV відміна

Слово

А ступінь

Б папороть

В рілля

Г таксі

Д ім'я

3. Установіть відповідність між терміном та дефініцією.

Термін

1 прикметник

2 частка

3 вигук

4 прийменник

Дефініція

А незмінювана особлива частина мови, яка виражає почуття, волевиявлення мовця, не називаючи їх

Б службова частина мови, яка разом з відмінковими закінченнями іменників, займенників і числівників виражає відношення між словами в реченні

В самостійна частина мови, що виражає ознаку предмета, граматично виявлену в категоріях роду, числа і відмінка

Г це службова частина мови, яка служить для зв'язку однорідних членів речення та частин складного речення

Д службова частина мови, яка надає слову чи реченню додаткових відтінків або служить для творення деяких граматичних форм і нових слів

4. Установіть відповідність між терміном та дефініцією.

Термін

- 1 субстантивація
- 2 нумералізація
- 3 ад'єктивація
- 4 прономіналізація

Дефініція

А вид конверсії (різновиду транспозиції), що полягає у переході слів з іншої частини мови у прикметник

Б вид конверсії, що полягає у переході окремих прислівників та іменників у числівник

В вид конверсії, що полягає в переході слів з інших іменних частин мови до класу займенників

Г перехід інших частин мови в частку, тобто набуття функцій та категоріального значення частки (додаткова семантика).

Д вид конверсії, що полягає в переході слів (словоформ) з інших частин мови до класу іменників

5. Установіть відповідність між терміном та дефініцією.

Термін

- 1 присвійні прикметники
- 2 морфологічна категорія
- 3 ступені порівняння
- 4 словозміна

Дефініція

А словозмінна категорія прикметників і прислівників, у якій виявляється здатність вияву ознаки шляхом співвідносної характеристики

Б лексико-граматична категорія якісних прикметників і якісно-означальних прислівників, яка означає інтенсивність вияву ознаки в предметі без порівняння її з такою ж ознакою в іншому предметі

В лексико-граматичний розряд прикметників, які передають ознаку предмета як належну живій істоті – людині або рідше – тварині

Г творення всіх можливих граматичних форм слова, що виражають його відношення до інших слів у словосполученні й реченні, але при цьому не змінюють його лексичного значення

Д узагальнена характеристика певного розряду слів, яка проявляється в системі протиставлених один одному рядів граматичних форм з однорідним граматичним значенням

6. Установіть відповідність між терміном та дефініцією.

Термін

- 1 категорія числа
- 2 категорія відмінка
- 3 категорія особи

4 категорія роду

Дефініція

А граматична категорія дієслова, якою передається взаємовідношення суб'єкта й об'єкта в процесі виконання дії

Б граматична категорія іменних частин мови, яка виражає їхні синтаксичні зв'язки та семантико-синтаксичні відношення до інших слів у реченні

В несловозмінна граматична категорія, що є однією з морфологічних ознак іменника; полягає у поділі іменників на класи

Г лексико-граматична категорія особових займенників, яка виражається окремими словами

Д граматична категорія, властива іменникові, прикметникові, дієслову, яка виражає інформацію про кількість предметів

7. Установіть відповідність між відміною та іменниками, що належать до неї.

Відміна

1 перша відміна

2 друга відміна

3 третя відміна

4 четверта відміна

Іменники

А належать іменники чоловічого роду без закінчення (з основою на приголосний), а також із закінченням *-о* в називному відмінку однини; іменники середнього роду із закінченнями *-о*, *-я*, *-е* в називному відмінку однини (крім тих, у яких при відмінюванні з'являються суфікси *-ат-*, *-ят-*, *-ен-*)

Б належать іменники жіночого роду з нульовим закінченням, а також іменник *мати*.

В належать іменники середнього роду, що в називному відмінку однини мають закінчення *-а* (*-я*), а при відмінюванні з'являються суфікси *-ат-*, *-ят-*, *-ен-*

Г до цієї відміни належать іменники, що мають форму лише множини, а також субстантивовані іменники

Д до цієї відміни належать іменники жіночого, чоловічого й спільного роду, що в називному відмінку однини мають закінчення *-а*, *-я*

8. Установіть відповідність між виділеним словом у реченні та його частиномовною належністю

Слово, виділене в реченні

1 Мені *наче* сниться: хтось хитає мене у колиці, а місяць сміється наді мною тихесенько.

2 На сонячному пагорбі, *неподалік* уже давним-давно запустілого старовинного маєтку, стоїть школа, мурована з червоної вогнетривкої цегли.

3 Є ланцюги, *що* їх не можна рвать, немов у тілі вен або артерій.

4 Фрукти й овочі сьогодні містять *менше* вітамінів і мінералів, ніж містили п'ятдесят років тому.

Частина мови

А займенник

Б частка

В сполучник

Г прислівник

Д прийменник

9. До якої групи за лексичним значенням належать наведені іменники?

Значення

1 назви предмети дії

2 назви предмети ознаки

3 назви осіб

4 назви речей

Іменники

А екран, ліжко

Б доброта, синява

В ремонт, стрілянина

Г жук, ведмідь

Д лікар, бабуся

10. Установіть відповідність між іменником та його родовою належністю

Іменник

1 пальто

2 памперо

3 ладо

4 салямi

Рід

А чоловічий, жіночий, середній

Б середній

В чоловічий

Г жіночий

Д не має категорії роду, тому що вживається тільки в множині

Тести, відповіді на які передбачають тільки два варіанти – «так» чи «ні»

1. Іменники в українській мові поділяються на відміни за ознакою належності до істот чи неістот.

2. Іменники в сполученні із дробовими числівниками вживаються в називному відмінку множини.

3. Морфологічне засвоєння іншомовних слів полягає зокрема в написанні їх літерами української абетки.

4. Числівники *нуль, тисяча, мільйон, мільярд* відмінюються як кількісні числівники.

5. В українській мові до жодної з відмін не входять іменники жіночого роду з нульовим закінченням у називному відмінку однини, множині

іменники.

6. Атрибутивні займенники змінюються за відмінками, родами і числами.
7. Ступені порівняння утворюються від якісних прикметників.
8. Іменники в сполученні з числівниками *два, три, чотири* вживаються в називному відмінку множини.
9. Категорії роду не мають іменники, що вживаються тільки в множині.
10. Більшість числівників змінюється за відмінками.

Тести з кількома правильними відповідями

1. У яких рядках правильно узгоджено прикметники з іменниками у формі роду?

- А новий шабель, високий ступінь, університетська філія.
- Б акційний розпродаж, електронне табло, п'ята авеню.
- В справедливий рефері, Рівненська АЕС, вища степінь.
- Г сильна нежить, новий тунель, економічна криза.
- Д головний біль, далекий Сибір, мильний шампунь.

2. У яких рядках подано правильні форми родового відмінка однини іменників?

- А підручника, поверху, мільйона, Відня.
- Б грама, інституту, радіуса, телефону.
- В урагану, автомобіля, випадка, театру.
- Г товару, департаменту, Парижа, долара.
- Д гуртожитка, трамваю, правописа.

3. У яких рядках в усіх словах подано правильні форми кличного відмінка іменників?

- А Ігоре Петровиче, пане директор, пане директоре.
- Б Зоряно Йосипівно, пані викладач, Андрію.
- В Геннадію Леонідовичу, Володю, Настю.
- Г колего Ващишин, Ігор Петрович, пан професор.
- Д шановний Михайле Васильовичу, вельми поважний пане міністре, Лесю.

4. У яких рядках подано всі правильні форми найвищого ступеня порівняння прикметників?

- А якнайвужчий, самий найближчий, найменш привабливий.
- Б найбільш нижчий, ультрасерйозний, найменш рухливий.
- В найбільш могутній, якнайдобріший, щонайважливіший.
- Г найефективний, найбільший, найдужчий.
- Д товщий, дорожчий, менш ефективний.

5. У яких рядках правильно вжито всі відмінкові форми числівників?

- А Р.в. шестисот вісімдесятьох сімох, сорока семи, двохсот сімдесяти

двох.

Б Д.в. трьомстам дев'яноста двом, сто двом, сто двадцять першому.

В О.в. восьмистами п'ятдесятьма сімома, сорока чотирма, дев'яноста вісьма.

Г М.в. на чотирьохстах шістдесяти, на п'ятдесятьох двох, у ста сорока семи.

Д О.в. семистами дев'яноста чотирма, півтора ста кілометрами, двома цілими сьома десятими.

6. У яких рядках усі іменники правильно узгоджено з числівниками?

А два примірники, чотири громадянина, дві третіх розчину.

Б двадцять три корпуси, чотири номери, два з половиною місяця.

В три гектара, два грузини, півтора параграфа.

Г сто два прилади, чотири телефони, із сьомим лютого.

Д два грами, три болгарини, двадцять два викладача.

7. До спільного роду належать усі іменники рядків:

А незграба, добряга, гайдамака, базіка

Б молодчина, капризуха, нероба, бездара

В нехлюя, базіка, непосида, неотеса

Г сердега, нерівня, стиляга, босячня

Д роботяга, задирака, жирафа, сирота

8. Форми однини та множини мають усі іменники рядків:

А дзеркало, знання, дерево, базіка

Б круча, мати, острів, програма

В слово, річка, листя, селище

Г ім'я, село, коріння, озеро

Д будинок, музика, далина, дорога

9. Літеру *e* (*є*) мають у закінченні орудного відмінка всі іменники рядків:

А кухар, Ігор, єгер, ячмінь

Б стиль, майстер, хабар, чиж

В пластир, рій, плече, слюсар

Г калач, кущ, кальмар, слухач

Д лікар, газетяр, пустир, цар

10. Правильними є всі відмінкові форми числівників у рядках:

А сто вісімдесят сьомого, двомастами п'ятдесятьма двома

Б шістдесяти семи, вісьма, шестисот, дванадцятий

В трьомастами дев'яноста шістьма, сіми, одна третя

Г сімдесятьма двома, двох тисячі другий, дев'яноста шостого

Д восьмидесяти перший, у тисячу дев'ятсот п'ятому році, десятих

Модуль 2. Прислівник

Питання, що виносяться на розгляд

1. Визначення розряду прислівника за значенням. Способи творення прислівника. Походження прислівника.
2. Розмежування прислівника та прикметника на -о, -е.
3. Утворення ступенів порівняння прислівника.
4. Правопис прислівників. Творення прислівників. Переклад прислівників з російської мови на українську.

Література

1. Зубков М.Г. Сучасна українська ділова мова / М.Г. Зубков. – Х.: СПД ФО Співак Т.К., 2006. – С. 266 – 271.
2. Сучасна українська мова. Морфологія: підручник / Л.А. Алексієнко, О.М. Зубань, І.В. Козленко; за ред. А.К. Мойсієнка. – К.: Знання, 2013. – С. 270 – 280.
3. Сучасна українська мова: Підручник / О.Д. Пономарів, В.В. Різун, Л.Ю. Шевченко та ін.; за ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 2008. – С. 2013 – С. 238 – 246.

Тренувальні вправи

Вправа 86. З'ясуйте, як утворилися прислівники.

Весело, збоку, по-дитячому, близько, смерком, по-твоєму, вглиб, щиро, по-новому, по-перше, вчетверо, пошепки, мовчки, чесно, рясно, назустріч, наполовину, вволю, по-нашому, ясно, швидко, знизу, здаля, жартома, по-своєму, криво, насилу, хвилююче, крадькома, по-друге, вдвоє, по-моєму, тихо, гуртом, поволі, потім, надалі, згори, будь-що-будь, захоплено, обережно, всмак, знадвору, спершу, повсюди, мимоволі, насамперед, аніскільки, дотепер, аніяк, щонайбільше, доверху, спідлоба.

Вправа 87. Від наведених прикметників утворіть прислівники й запишіть їх у формах ступенів порівняння.

Далекий, вузький, широкий, поганий, радісний, тяжкий, гіркий, сумний, дужий, довгий, легкий, добрий, рідкий, частий, близький, м'який, синій, охайний.

Вправа 88. Випишіть нормативні форми прислівників.

Відтепер, на бік, по-маленьку, абияк, дарма що, на жаль, надиво, до вподоби, вряди-годи, під час, по-троє, один-одним, сама-самотою, кінець кінцем, у цілому, на двоє, вдруге, заодно, якнайкраще, раз у раз, раз по раз, таким чином, більш-менш, коли-не-коли, пліч-о-пліч, на-гора, ні світ ні зоря,

зроду-віку, мимохідь, де-не-де, по-сусідському, десь то, так то, сам-на-сам, один-по-одному, до сита.

Вправа 89. Перекладіть текст українською мовою.

Кое-как вырвавшись из густых ветвей, отдыхает перед новой дорогой стареющий месяц, расположившись на верхушках прибрежных кустов. Набравшись сил, он стал подниматься выше, выше. От натуги сгорбился и так надул живот, что явственно обозначился круг. Звезды засверкали ярче, и на земле стало светлее. Трава, слегка посеребренная морозом, увеличила отражение потоков света. Большая Медведица подставила свой огромный ковш для падающих звезд, и он быстро начал наполняться ими. Вот через какое-то время ковш стал переворачиваться от тяжести. Ручка оказалась внизу, ковшик приподнялся, и звезды посыпались, покатались по небесному простору, сбиваясь, как белые козочки, в табунки. А самое большое стадо скопилось в огромной долине далекого пространства, где легкая беловатая пыль нависла по краям. Вот почему это место называется Млечным путем. Небо еще больше заблестело. Горизонт расширился. Раскрылась запланетная бездна.

(Ф. Нестеров)

Вправа 90. Утворіть синтетичну та аналітичну форму ступенів порівняння від прислівників. Поясніть, чому не всі з них ступенюються.

Довго, навмисне, раптово, низько, дорого, красиво, вчора, безмежно, гаряче, назустріч, надворі, високо, раз по раз.

Вправа 91. Визначте, якими частинами мови є виділені слова, напишіть їх разом чи окремо. Перекладіть усі пари виразів українською мовою, порівняйте їх в обох мовах.

(В) начале диссертации – (в) начале он говорил о делах; (в) разрез на пальце попала инфекция – действовать (в) разрез с чьим-либо мнением; во время лекции – (во) время вернуться; хранить что-либо (в) тайне – действовать (в) тайне; верить (в) правду – он (в) правду не знал, что сказать; надеть что-то (на) голову – разбить врага (на) голову; отдать туфли (в) растяжку – говорить медленно, (в) растяжку, идти (на) смерть – (на) смерть испугаться; прийти (в) пору – сапоги (в) пору; убежден (в) праве на что-либо – он (в) праве так поступить; (на) конец палки повесить что-либо – он (на) конец пришёл; (на) век минувший нечего пенять – расстаться (на) век.

Вправа 92. Доберіть до кожного з наведених фразеологізмів прислівники-синоніми. Порівняйте емоційно-експресивне забарвлення висловів.

Як рукою подати; як сніг на голову; час від часу, ні світ ні зоря; хоч в око стрельни; п'яте через десяте; як з гуся вода; як піску морського; у чорта на куличках; ні за цапову душу; яблуку ніде впасти; коло самого носа; море по

коліна; де Макар телят не пас; кіт наплакав; із заячий хвіст; і оком не мигнути; і оком не моргнеш; як з неба впасти; як рак свисне.

Контрольні завдання

Вправа 93. Поставте наголос у прислівниках.

Мовчазно, голосно, завидна, зозла, заново, допізна, валом, дотла, гаряче, навзнак, потайки, учотирьох, надвоє, ніде, досита, близько, дешево, навкруги, пліч-о-пліч.

Вправа 94. Визначте розряди прислівників за значенням. Перекладіть їх українською мовою.

Вдвоє, вдребезги, верхом, вприпрыжку, вручну, всегда, всюду, високовато, где-нибудь, градом, давненько, давным-давно, дома, ежедневно, здесь, красиво, кругом, кувырк, лучше, наизусть, напоказ, неспроста, очень, покорнейше, по-летнему, по-лисьи, сгоряча, сдуру, сегодня, слева, слишком, со зла, там, тотчас, утром, чуть-чуть, ярко, плечом к плечу, с глаза на глаз, лицо в лицо, от края до края, с ноги на ногу, из конца в конец, с боку на бок, лежа, молча, не глядя, немедля.

Вправа 95. Запишіть прислівники (прислівникові сполуки) разом, окремо або через дефіс.

Без/відома, по/можливості, на/пам'ять, по/середині, де/небудь, в/міру, до/побачення, неждано/негадано, на/ходу, в/низу, кінець/кінцем, де/не/де, за/багато, перед/усім, по/українському, по/двоє, по/перше, по/одному, в/основному, більш/менш, врешті/решт, не/сьогодні/завтра, по/моєму, по/третє, до/речі, на/перед, по/декуди, поза/торік, до/вподоби, раз/у/раз, раз/по/раз, по/всюди, на/багато, до/тепер, за/діда/прадіда, день/у/день, сам/на/сам, в/цілому, на/диво, без/черги, до/недавна, на/мить, по/зможі, по/суті, без/перестанку, на/силу, по/нашому, до/пізна, чим/скоріш, з/роду/віку, до/незмоги, по/їхньому, по/правді, на/жаль, час/від/часу, по/двоє, на/восьмеро, по/суті, з/середини, на/зустріч, на/зустріч з, з/року/в/рік, ледве/ледве, по/господарськи, хоч/не/хоч, від/давна, мимо/волі, без/жалю, як/треба, по/всякому, до/купи, всього/на/всього, все/одно, на/прощання, в/обмін, у/перше, в/нічию, без/сумніву, до/верху, до/низу, по/товариськи, без/мети, по/справжньому, один/на/один, крок/за/кроком, де/факто, будь/де.

Питання для самоконтролю

1. З'ясуйте морфологічні ознаки та синтаксичну роль прислівника.
2. На які семантичні розряди поділяються прислівники?
3. Від яких за розрядом прислівників творяться ступені порівняння?
4. Назвіть основні типи адвербіалізації.

5. З'ясуйте основні способи творення прислівників у сучасній українській мові.

6. Назвіть основні правила написання складних прислівників.

Завдання підсумкового тестового модуля

1. У якому рядку всі слова треба писати окремо?

А без/відома, до/речі, по/двоє, по/латині, по/сусідству;

Б без/сумніву, казна/з/ким, будь/ласка, на/самоті, на/сторожі;

В суспільно/необхідний, до/побачення, суспільно/політичний, раз/у/раз;

Г по/тросе, на/диво, над/силу, у/стократ, в/цілому, до/запитання.

2. У якому рядку всі прислівники треба писати через дефіс?

А по/малу, по/всюди, на/завтра, ледве/ледве;

Б сама/самотою, мало/помалу, десь/інде, геть/чисто;

В якось/то, як/от, без кінця/краю, з усіх/усюд, з діда/прадіда;

Г не сьогодні/завтра, де/небудь, по/перше, отак/то, повік/віки.

3. У якому рядку всі прислівники треба писати разом?

А чим/раз, від/сьогодні, на/ура, рік/у/рік;

Б в/двох, як/треба, по/всюди, до/побачення;

В де/інде на/сухо, в/останнє, в/смак;

Г по/близу, до/вкола, на/показ, до/тла, на/поруки.

4. Через дефіс пишуться всі слова в рядку:

А пліч/о/пліч, з давніх/давен, день/у/день, по/латині;

Б на/гора, коли/не/коли, без кінця/краю, де/небудь;

В віч/на/віч, по/простому, сам/на/сам, хтозна/коли;

Г ледве/ледве, по/праву, по/друге, як/не/як.

5. Разом треба писати всі прислівники рядка:

А в/цілому, в/плав, по/біч, на/рівні;

Б в/міру, на/видноті, на/силу, в/головному;

В в/ранці, в/рівні, від/давня, по/малу;

Г на/певне, /на/відмінно, на/весну, над/силу.

6. У якому рядку всі слова треба писати окремо?

А на/прощання, на/славу, з/дня/на/день, до/побачення, будь/ласка;

Б на/диво, від/сьогодні, до/вподоби, до/тла, до/щенту;

В на/око, на/щастя, на/добраніч, на/світанку, на/гора;

Г на/віки/вічні, у/вигляді, у/поміч, під/боком, на/споді.

7. Через дефіс пишуться всі слова в рядку:

- А по/нашому, в/нічию, ледве/ледве, сяк/так;
- Б з/рештою, врешті/решт, хтозна/куди, вряди/годи;
- В мало/помалу, віч/на/віч, десь/інколи, по/латині;
- Г по/двоє, по/друге, по/третє, по/сучасному.

8. У якому з поданих прислівників неправильно поставлено наголос (наголошений звук підкреслено)?

- А гаряче;
- Б разом;
- В воднораз;
- Г навхрест.

9. Разом треба писати всі прислівники рядка:

- А без/вісти, в/серйоз, до/речі, на/вскіс;
- Б у/розтіч, від/давна, без/перестанку, у/брід;
- В за/багато, до/вкруги, до/вподоби, на/впростець;
- Г по/двоє, по/декуди, на/весні, у/досвіта.

10. У якому рядку всі прислівники написані правильно?

- А нашвидкуруч, деколи, по ширості, кінець-кінцем, віч-на-віч;
- Б по-шестеро, по-друге, втретє, один-одним;
- В геть-чисто, по-сусідськи, ні світ ні зоря, поки що;
- Г як треба, надвоє, почому, змаху, уміру.

11. Правильно наголошено прислівник у рядку ((наголошений звук підкреслено):

- А стократ;
- Б заодно;
- В набік;
- Г звисока.

12. Правильно утворено ступені порівняння від усіх прислівників рядка:

- А швидше, поганіше;
- Б гарніше, зеленуватіше;
- В розумніше, краще;
- Г ваще, швидше.

Модуль 3. Дієслово, його граматичні категорії та форми

Питання, що виносяться на розгляд

1. Значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.
2. Форми дієслова: дієвідмінювані, відмінювані (дієприкметник) і незмінні (інфінітив, дієприслівник, форми на -но, -то).
3. Часи, способи дієслова.
4. Творення форм умовного та наказового способів дієслів.
5. Словозміна дієслів.
6. Творення і вживання дієприкметника та дієприслівника.
7. Особливості використання дієслівних форм у ділових паперах.

Література

1. Волкотруб Г. Й. Стилїстика ділової мови: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2002. – С. 115 – 124.
2. Капелюшний А.О. Практична стилїстика української мови: Навч. посібник. – Л.: ПАІС, 2007. – 224 с.
3. Караванський С. Секрети української мови. – К.: Кобза, 1994. – 151с.
4. Михайлюк В. О. Українська мова професійного спілкування: Навч. посіб. – К.: ВД «Професіонал», 2005. – С. 298 – 316.
5. Середницька А.Я., Куньч З.Й. Українська мова за професійним спрямуванням: Навч. посібник / За ред. канд. філол. наук Г.Л. Вознюка. – К.: Знання, 2010. – 211 с.
6. Сучасна українська мова: Підручник / О.Д. Пономарів, В.В. Різун, Л.Ю. Шевченко та ін.; За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 2008. – С. 208 – 237.

Тренувальні вправи

Вправа 96. Відредагуйте речення, знайдіть порушення у вживанні дієслівних форм.

1. Давайте почнемо збори колективу.
2. Я хочу вибачитися, я завдав вам стільки клопоту.
3. Робота аналізується за слідуючими вимогами.
4. Замовляючи преспекти у видавництві «Байда», вони вам коштуватимуть на 30 % дешевше.
5. Давайте згадаємо, як відбувалося ваше сходження, кар'єра.
6. Через якийсь час їй телефонують: приходіть, мовляв, усе буде супер.
7. Від Петра Симоненка, Адама Мартинюка та Станіслава Гуренка залежитиме доля українського комунізму.
8. «Бенкоф Нью-Йорк» не буде співробітничати з країнами колишнього СРСР.
9. Телефонні вандали ніяк не заспокоюються.
10. Про цю команду завжди говорилося вдома і навіть серед футболістів СКА.
11. Але повернемося до сьогодні.
12. Якщо ви їхали в машині і вас дуже сильно труснуло – то вийдіть і подивитесь на бампери.
13. Як стало відомо, реконструкція здійснюватиметься в два етапи.
14. Давайте привітаєм нашу гостю.

Вправа 97. Знайдіть помилки в дієслівному керуванні, відредагуйте речення.

У профтехучилищі учні вчаться гончарній справі. Дякую вас за цю послугу. Студенти поважають і пишаються своїм професором. Ми обурюємося на тих, хто нехтує розумні поради. Г. Сковорода протиставляє себе з такими людьми, що заради вигоди ладні запродати свою честь. Конференція засвідчила про великий інтерес науковців до проблеми енергоощадності.

Вправа 98. Випишіть і виправте словосполучення, побудовані неправильно.

Одержувати лист, не одержати знижки, не передплатити журнал, слухати лекцію, не накреслити план, випити воду, не знайти підтримку, вивчити формулу, не вивчити правил, не надіслати телеграму, відрізати хліба, не написати заяву, не перекласти статті, не скласти іспит.

Вправа 99. Утворіть від поданих дієслів форми 2-ї особи однини та 3-ї особи множини теперішнього часу або майбутнього часу дійсного способу.

Боротися, сміятися, сипати, нівечити, дихати, бурмотати, бурмотіти, гоїти, клеїти, водити, цокотіти, цокотати, гнати, молоти, хотіти, ревіти, сопіти, гудіти, краяти, кроїти, бігти, пилювати.

Вправа 100. Від поданих слів утворіть усі можливі форми наказового способу.

Зробити, сказати, говорити, йти, повідомляти, почати, шукати, знайти, переписати, переписувати, зберегти, зберігати.

Вправа 101. У поданих реченнях знайдіть дієслова активного, пасивного й зворотно-середнього стану.

1. Дума-квітонька русява омивається дощем. 2. Серпень з вереснем схрестили довгі шпаги не смертельні. 3. Обсипався яблуневий цвіт: і стежки засипав, і доріжки. 4. Нові пісні, новим потоком на тій хвилюються землі, де ручаєм лились широким скарги, печалі та жалі. 5. Не пишеться, а думається тільки, сміється в очі осінь багрецем. 6. Усе міняється, оновлюється, рветься, замулюється мулом, порохом береться – і знов зеленим з-під землі встає.

Вправа 102. Визначте формотворчі засоби, за допомогою яких утворюються дієслівні форми пасивного й зворотно-середнього стану.

Виконуватися, умиватися, одягатися, купатися, готуватися, познайомитися, зустрітися, схилитися, битися, малюватися, цементуватися, нестися, листуватися, боятися, сміятися, дертися.

Вправа 103. Поясніть, яким способом і за допомогою яких засобів утворено записані нижче безособові дієслова.

Вечоріти, лежатися, хотітися, таланити, дощити, фортунити, щастити,

вестися, розвиднятися, сидітися, працюватися.

Вправа 104. Розподіліть зворотні дієслова на групи за значенням.

Листуватися з другом, лаштуватися в похід, кішка дряпається, хліб кришиться, готуватися до зими, вітатися з учителем, милуватися краєвидом, тканина рветься, сердитися на сусіда, дівчина фарбується, лоза гнеться, батько зажурився, купатися в морі, спілкуватися з товаришкою, берези схилилися, віск топиться, кропива жалиться.

Вправа 105. Поставте наголос у дієсловах.

Беремо, була, було, везти, вести, висіти, вжалити, взяла, відстояти, найдемо, вскочити, закінчити, ідемо, кидати, лємо, люблю, напишу, ненавидіти, нести, округлити, пасти, пишу, підводити, повземо, посидіти, постояти, прослизнути, роблю, сердити, спустошити, стерпіти, черпати.

Вправа 106. Випишіть правильні дієслівні форми.

Мерзнув, склеєте, повімо, ходім, гуркотиш, соплять, ідіте, бажай, стругаю, пру, плескаю, знатемеш, пробачімо, заважмо, послухай-бо, ходімте, їжмо, хай пробачуть, поспішаєш, сижу, буяють, доють.

Вправа 107. Перекладіть словосполучення українською мовою. Поставте дієслова у формі 2-ої особи множини наказового способу.

Наложити штраф, вызвати по служебним делам, обрисовать способы исследования, появиться вовремя, принять к сведению, объявить выговор, выплатить пособие, начать в 10.00, объяснить поступок, прийти к началу, рассказать подробно, пересесть на другое место, выучить норвежский язык, отправить по почте, отправиться в командировку, быть рядом, сообщить немедленно, перевести на конкретный счет, перевести с немецкого языка.

Вправа 108. Випишіть правильні слова та сполуки.

Констатувати, Сидіра, Чорновола, півтора місяці, півтора року, виступило 23 депутата, за нашими підрахунками, більш миліший, сімдесятикілометрова відстань, трикімнатна квартира, народився в 1993 році, вони не сказали усю правду, нами було обговорено три важливих питання, у квітні місяці дивний парадокс, сплати за проїзд, неабияке співпадіння, купувати в крамниці, поїхати на охоту, англічанка за походженням, зіставити події, комп'ютери оснащені, новий постачальник, керуючий відділом збуту, тямуща людина, рішення погоджено, виконувач обов'язків, подорожуючий чоловік, граючий у шахи, семистами вісьма студентами.

Вправа 109. Розкрийте дужки й доберіть у поданих реченнях присудок у потрібній формі.

1. Більшість депутатів (не підтримала/не підтримали) цієї кандидатури. 2. Багато науковців (відмовилося/відмовилися) давати інтерв'ю. 3. 5 вищих

навчальних закладів (розпочинає/розпочинають) навчальний процес з 1 вересня, а решта – 30 вересня. 4. Чимало абітурієнтів (розгубилося/розгубилися) під час написання ЗНО з математики. 5. Частина батьків (не змогла/не змогли) прийти на батьківські збори. 6. ДЕК (оголосив/оголосила) результати іспиту через півгодини. 7. Ректорат ХГУ «НУА» разом з Міжнародним інститутом освіти, культури та зв'язків з діаспорою (провели/провів) наукову конференцію. 8. Адміністрація школи та Департамент освіти (розглянули/розглянула) три заяви про прийняття на посади вчителів математики, біології та історії.

Вправа 110. Відредагуйте словосполучення.

Бувші учасники, запитуючий учень, подорожуючий студент, граючий у шахи, рахуючий прибутки, головуючий зборами, пануюча думка, знеболюючий засіб, перемігший учасник, ріжучий інструмент, спрямовуюча рейка, кажучий промову, початкуючий поет, дестабілізуючі чинники, відстаючий клас, захоплюючий краєвид, ведучий архітектор, лікуючі властивості, несуча поверхня, поважаюча себе людина, завідуючий відділом, копіююча техніка, ворогуючі сторони, постійно діюча комісія, заспокоюючий препарат, бувший директор, працююча людина, оздоровчий ефект, відбілюючий засіб, хворіючий учень, захворівший грипом.

Вправа 111. Утворіть усі можливі дієприкметникові форми від поданих дієслів.

Побіліти, вишивати, виконувати, зростати, атакувати, розпалювати, оглянути, відпочити, відпочивати, зрадіти, помолодіти.

Вправа 112. Установіть вид дієслова, утворіть від них дієприслівники.

Смалити, суперечити, прищепити, подати, крохмалити, зліпити, дискредитувати, вирости, прояснювати, привласнити, сигналізувати, ілюструвати, ратифікувати, узаконити, іти, попоходити, присвічувати, переплестися, усміхатися, бачити.

Вправа 113. Пригадавши граматичні особливості творення дієприкметників у російській та українській мовах, перекладіть подані речення українською мовою.

1. Ребенок, стоящий у окна, приносит неприятности как учителям, так и своим родителям. 2. Принявшиеся за работу студенты вдруг остановились. 3. Вовлеченные в работу студсоюза студенты отличаются от других развитыми лидерскими качествами. 4. Особого внимания заслуживает программа защиты окружающей среды, предложенная харьковскими специалистами. 5. Пронесшийся по стране ураган принес вред экономике. 6. Ввиду вышеизложенного, местными властями была создана комиссия по расследованию причин трагедии.

Вправа 114. Запишіть у дві колонки словосполучення з дієприкметниками та прикметниками. Свій розподіл обґрунтуйте.

Пекучий біль, печена картопля, печена картопля, палаюче сонце, сипучий пісок, варене м'ясо, учена рада, учений вірш, спіла вишня, зріла ягода, варена курка, нездоланий народ, квітучий сад, нездійснена мрія, битий шлях, солоний піт, сидяча робота, солені огірки, ріжучий інструмент.

Вправа 115. Відредагуйте подані речення відповідно до наукового або офіційно-ділового стилю та виправте помилки.

1. У січні місяці цього року відбудуться загальні збори акціонерів. 2. Ви не зв'язали ці два факта по попередженню хвороби між собою. 3. Більш модернізованіший корпус буде запущено в наступному кварталі. 4. Для капітального ремонту нам підійде любий матеріал. 5. У ранці на наш адрес прийшла по пошті ціна бандероль. 6. Ваші власні інтереси захищатиме досвічений адвокат. 7. Легкова з офіційними лицями мала виїзжати у одинадцять ранку. 8. Після успішної кругосвітної подорожі мандрівники на решті повернулися до дому. 9. Залізнодорожна каса була закрита на переучот. 10. Друзі допомогли нам перемогти усі виникші труднощі.

Вправа 116. Доберіть синоніми до дієслів іншомовного походження.

Пролонгувати термін виконання робіт — ...

Лімітувати кошти —...

Демонструвати вироби фірми —...

Контролювати роботу бухгалтерії — ..

Концентрувати увагу —...

Ігнорувати закони —...

Координувати дії —...

Ліквідувати противника —...

Реєструвати учасників конференції — ...

Форсувати події — ...

Вправа 117. Перекладіть словосполучення українською мовою.

Он не является официальным лицом, опережать в развитии, отметить приезд, бывший в употреблении, брать обязательства, отстаивать свое мнение, отстранить отдел, быть в сильном волнении, быть не в праве, отсутствие средств, передать на усмотрение, плыть по течению, в связи с созданным положением, погашать задолженность, подлежат обжалованию, подтверждают согласие, подчеркнуть необходимость, выдано для предоставления в, председательствующий на собрании, выплачивать вознаграждение, действовать в качестве, доверенного лица, придерживаться умеренных взглядов, приобрести квалификацию.

Вправа 118. Прочитайте речення. Поясніть причину помилок, пов'язаних з уживанням дієприслівників. Знайдіть русизми. Відредагуйте речення, якщо потрібно.

1. Зачиняючи квартиру, я почув дзвінок. 2. Гуляючи вулицями міста, нас здивували масштаби реконструкції його старої частини. 3. Розглянувши саме тяжке питання, повернувся до до мілких діл. 4. Уже устроївшись на роботу, учителеві довелося пройти переатестацію. 5. Написавши реферат по цій темі, у студента з'явилося бажання займатися нею й далі. 6. Супроводжуючи гостей, нас приємно вразило їхнє бажання якнайбільше дізнатися про наш край. 7. Не засвоївши добре правила вживання апострофа, треба звернутися до «Українського правопису». 8. Уважно послухавши пояснення вчителя, він не потребував докладання особливих зусиль для вивчення нового матеріалу. 9. Побувавши у фольклорній експедиції, нами було записано чимало народних пісень, прислів'їв, приказок. 10. Подивившись передачу про Лесю Українку, у мене з'явилося бажання глибше ознайомитися з її творчістю.

Вправа 119. Перекладіть текст українською мовою.

Кое-как вырвавшись из густых ветвей, отдыхает перед новой дорогой стареющий месяц, расположившись на верхушках прибрежных кустов. Набравшись сил, он стал подниматься выше, выше. От натуги сгорбился и так надул живот, что явственно обозначился круг. Звезды засверкали ярче, и на земле стало светлее. Трава, слегка посеребренная морозом, увеличила отражение потоков света. Большая Медведица подставила свой огромный ковш для падающих звезд, и он быстро начал наполняться ими. Вот через какое-то время ковш стал переворачиваться от тяжести. Ручка оказалась внизу, ковшик приподнялся, и звезды посыпались, покатались по небесному простору, сбиваясь, как белые козочки, в табунки. А самое большое стадо скопилось в огромной долине далекого пространства, где легкая беловатая пыль нависла по краям. Вот почему это место называется Млечным путем. Небо еще больше заблестело. Горизонт расширился. Раскрылась запланетная бездна.

Вправа 120. Які з поданих речень побудовано неправильно? Знайдіть помилки у вживанні дієприслівникових та дієприкметникових зворотів. Аргументуйте свою відповідь. Запишіть речення правильно.

Склавши зимову сесію, студенти поїхали на відпочинок у Карпати. Склавши літню сесію, на вас чекає чудовий відпочинок на базі «Політехнік-1» у м. Алушта. Отримавши тимчасову картку «Книжкова скарбничка», видавництво Львівської політехніки надає вам можливість придбати будь-яку книгу зі знижкою на 10%. Прочитавши цікаву книжку, хочеться поділитися враженнями з іншими. Готуючись до модулів чи іспитів, студенти повинні відвідувати наукові бібліотеки. Вивчаючи історію, серце сповнюється болем за долю нашої Батьківщини. Допмагаючи один одному, у нашій групі немає студентів, не склавших сесію. Щоденно тренуючись, нас не покидала віра в перемогу. Зацікавлений екскурсант картиною, ділився враженнями з

працівником музею. Прийшовши додому, в мене загубилися ключі. Прибігши до класу, задзвенів дзвінок. Підписавши цю угоду, товари почали надходити регулярно.

Вправа 121. Перекладіть подані словосполучення українською мовою. Із будь-якими трьома складіть речення.

Послать информацию по Интернету, отремонтировать протекающую крышу, составить докладную записку, прибыль составила четыре процента, составьте мне компанию, срочная командировка, необоснованные обвинения, дать верное указание, расчетная ведомость, получить основательные доказательства, краткосрочное соглашение, рассчитаться наличными, действующий устав, составить смету на текущие расходы, вплоть до исключения, перевести деньги на счет, напрасно тратить время, перевести с хинди, оказывать значительное влияние.

Вправа 122. Поміркуйте, чи правильно перекладено дієслівні словосполучення? Якщо ні, запишіть поруч свої варіанти

Здати екзамени —...	Виразити думки —...
Вислати листа	Збільшувати ціни —...
Підвести підсумки роботи — ...	Привести приклад — ...
Заключити договір —...	Розв'язувати завдання —...
Прийти до висновку — ...	Дотримуватися регламенту —...
Прийняти міри —...	Прийняти до уваги — ...
Користуватися авторитетом —...	Утворити належні умови — ...
Розділяти думки —...	Доказувати правоту —...

Вправа 123. Перекладіть речення українською мовою, використовуючи замість дієприкметників безособові форми на -но, -то.

1. Подписка на газеты и журналы продлена еще на месяц. 2. Обязательства были выполнены досрочно. 3. Товар завезен в магазин вечером. 4. Эта продукция изготовлена по заказу известной французской фирмы 5. Одежда пошита из натуральных тканей по эскизам лучших модельеров. 6. Письмо было доставлено вовремя. 7. Все участники проинформированы об условиях конкурса. 8. Документы заполнены верно. 9. Эта пьеса написана в прошлом веке. 10. Все ответственные за проведение мероприятия предупреждены о возможных изменениях программы. 11. Материалы конференции подготовлены к печати.

Вправа 124. Відредагуйте подані речення відповідно до наукового або офіційно-ділового стилю та виправте помилки.

1. У січні місяці цього року відбудуться загальні збори акціонерів. 2. Ви не зв'язали ці два факта по попередженню хвороби між собою. 3. Більш модернізованіший корпус буде запущено в наступному кварталі. 4. Для капітального ремонту нам підійде любий матеріал. 5. У ранці на наш адрес

прийшла по пошті ціна бандероль. 6. Ваші власні інтереси захищатиме досвічений адвокат. 7. Легкова з офіційними лицями мала виїзжати у одинадцять ранку. 8. Після успішної кругосвітної подорожі мандрівники на решті повернулися до дому. 9. Залізнодорожна каса була закрита на переучот. 10. Друзі допомогли нам перемогти усі виникші труднощі.

Вправа 125. Від записаних нижче дієслів утворіть безособові форми на *-но(-ено), -то*.

Адресувати, оновлювати, взувати, казати, бажати, порізати, бризнути, кинути, мити, бачити, держати, написати, виготовити.

Вправа 126. З'ясуйте синтаксичну роль безособових дієслівних форм на *-но(-ено), -то*. Замініть ці форми дієсловами.

1) Подано автомобілі розвезти акторів по домівках (Ю.Яновський). 2) Якась частка пізнань мудрості промовляє свідомості – як же все-таки мало зроблено, як багато чого треба вчитися і як багато думати і знати, а не тільки відчувати, щоб досягти цілковитої виразності зображення (О.Довженко). 3) І хоч всюди було прибрано, чисто – заглянула в кожен куток (М.Стельмах). 4) Його шинель пробито в кількох місцях (Ю.Яновський).

Вправа 127. Відредагуйте речення, у яких допущено помилок.

1. Нами було пророблено величезну роботу, яка посприяла вирішенню цього питання. 2. Закон прийнятий Верховною радою України одноголосно. 3. Дослідники збирали зразки диких рослин, якими вкрито цілинний степ. 4. Поле вкрито житом. 5. Наказ підписано сьогодні директором. 6. Наказ підписано ручкою. 7. Дерево розрізано новою пилкою. 8. Нова пилка розрізає дерево вдвічі швидше, ніж стара. 9. Наказ директора підписано сьогодні. 10. Відповідальність покладається на головного інженера. 11. Треба враховувати час, що витрачається на ремонт. 12. Зауваги враховані. 13. Твір не може бути відтворений, тиражований і розповсюджений без дозволу. 14. Банківськими працівниками повинна аналізуватися фінансова спроможність емітента. 15. На рисунку показана система комплексного аналізу діяльності сучасного комерційного банку. 16. Для продовження будівництва будуть залучені додаткові кошти.

Вправа 128. Перекладіть речення українською мовою.

1. Диссертация посвящена компаративному исследованию стратегий сопоставления, используемых в современной российской и американской рекламе. 2. В результате проведенного анализа нами были выявлены общие закономерности процесса стратегического планирования коммуникации в текстах российской и американской рекламы. 3. Актуальность данной работы определяется теоретическими и практическими задачами современной антропоцентрической лингвистики, которая проявляет повышенный интерес к языку в рамках социума, а также к контексту, детерминирующему выбор

лингвистических единиц и актуализирующему их функции. 4. На уровне лексики рассмотрены лексико-семантические оппозиции, в которых контекст не только не сужает количество актуализируемых значений до одного, но, напротив, намеренно увеличивает число передаваемых смыслов, серьезно усложняя тем самым задачу переводчика.

Вправа 129. Випишіть конструкції, характерні для наукового та офіційно-ділового стилів.

Як правильно оцінити те, що написано абітурієнтами? Чергові, призначені комісією... Завдання було достроково виконане нашим класом. Головну увагу він приділив. Випробування проводяться у запланованому режимі. Графік чергування змінено напередодні свят. На нашому подвір'ї було посаджено кущі калини й горобини. Для підготовки дисертації була використана комп'ютерна база даних університету. Бійці були виснажені після бою. На засідання було винесено питання виховання молоді. Нудьгуючими від пересичення очима дивився він на село. Не бійся гостя, сидячого за столом, а бійся стоячого біля дверей. Троянди колючі.

Не написав курсової роботи, телефонувати до директора, завдавати шкоду.

Вправа 130. Випишіть нормативні форми.

Постачати продукцією, говорити по-англійськи, сповнений радістю, я вибачаюся за спізнення, купити цукру, знаючий учень, гоють рани, діти ривлять, не передплатити журнал, студенти поважають і пишуться своїм професором, звернутися за адресою, рахуючий прибутки, заспокоюючий препарат, зраджувати чоловікові, працювати за сумісництвом, даси мені зошит з мови, давайте привітаємо нашу гостю, гаяти час, заказати підручники в бібліотеці, заставити кімнату меблями, прийти до висновку, доведи теорему, військовий об'єкт знаходиться під військовою охороною, отримати вакансію у престижній фірмі, піти на рибалку, хочу сказати наступне, здібний працювати, думки збігаються, зіставити факти, йдеться про, книжний магазин, засвідчити підписом і печаткою.

Контрольні завдання

Вправа 131. Випишіть правильні особові форми дієслів.

Борються, сипеш, ходе, пилосошу, бурмотять, гоете, клеють, відріжмо, їзджу, цокотю, ухвале, жену, молотиш, хотять, давайте ухвалимо, ревять, сопуть, гудеш, краять, кроють, біжать, графлять, хай переможуть, колеш, спимо, учімо, виконуймо.

Вправа 132. Відредагуйте словосполучення.

Учити грамоту, запобігати ласці, теплоті; зазнавати поразку, привести до пожежі, катастрофи; чекати на слухну хвилину; чекати тебе, слухати добру пораду, позбавитися від клопотів, дорівнювати до трьох, дякувати його,

запобігати лиху, оволодівати знання, спілкуватися на рідній мові; читати на українській мові; розмовляти на кількох мовах, довести про інформацію, опанувати професією, доторкатися приладу, піклуватися за нього, шкодувати гроші, дякувати слухачів, завдавати шкоду, навчатися математиці, хворіти грипом, працювати по сумісництву, звернутися по адресу, вибач мене, взятися за роботу, завдати прикрість, заслужувати увагу, залучати в роботу, дякую вас, сміятися над ним.

Вправа 133. Випишіть дієслівні форми, характерні для офіційно-ділового стилю.

Відчитуватися про проведену роботу; повідати про підсумки засідання; шоферувати; Підприємства змогли б виконати замовлення, якби...; Завчасне повідомлення виконавця можливе лише за умови; запроваджувати проект; завідувач кажедри допомагає підлеглим; Завдання було достроково виконене нашою групою; Випробовування проводять у запланованому режимі; інформація надходила була; я виконав був; проект узгодили; свідчити про факти; відзначати про успіхи; завтра відпочиватимемо; оточуюче середовище; колишні учасники; пануюча думка; ведучий архітектор; добробут, зростаючий щороку; блукальний нерв; давайте привітаємо нашу гостю; Прошу розрахунки і креслення; Двоє студентів пішло до їдальні; я хочу вибачитися; робота аналізується за такими вимогами; Узагальнюючи довідкові матеріали, нашу увагу привернув минулорічний акт інвентаризації.

Вправа 134. Виправте стилістичні, граматичні та правописні помилки у тексті.

На протязі чотирьох днів від 11 по 14 вересня у Львові проводився 16 Форум видавців. У даному міроприємстві приймає активну участь більша половина видавців України. Першого дня роботи Форуму його відвідали чисельні представники міської та обласної влади. Відвідувачі охоче купляли книжки для дітей та подарочні видання по історії України. Форум відвідувався багатьма політиками, так як на передодні виборів вони хотіли бути ближче до народа. Неабиякий інтерес викликають презентації нових книжок, які друкуються не тільки на Україні, а й за границею. Любий відвідувач міг придбати книгу за самою різноманітною тематикою. А те, що кожного року у Львів приїзжають на Форум багато людей, говорить про актуалізацію проведення подібних міроприємств та популяризацію книги в сучасному світі. Тим часом як у галереї продавали книжки, у Палаці мистецтв, згідно програми, проходили зустрічі з самими відомими авторами. Проте, на жаль, не кожному книголюбу вдалось потрапити на презентації, так як вхід був тільки по запрошеннях.

«Відвідавши виставку, в мене склалося враження, що організатори прийняли не всі можливі міри по її успішному проведенню», – сказав Вячеслав, бувший студент-політехнік. Його думка співпадає з міркуваннями завідувача лабораторією хімії ЛНУ ім. І. Франко «Я рахую, що директором Палацу

мистецтв здійснено значний об'єм роботи по організації всеукраїнського міроприємства, але про саме головне, про рекламу, належно не подбали». Але приїзджаючи до Львова, книголюбів повинна була зустріти цікава реклама. Проте все таки на Форумі побували багаточисельні відвідувачі (біля чотири тисячі чоловік). Зі сказаного витікає, що форум видавців на даний момент потрібний, його слід проводити далі.

До речі, слідуєчий з'їзд видавців відбудеться через півтори року.

Вправа 135. Випишіть нормативні синтаксичні конструкції.

Такі заяви незрозумілі вихователям, люблячим свою професію; військова частина; зібрались усі бажаючі; замісник декана (як посада); важке матеріальне становище; складати іспит; приводити приклад; працюю рятівником; економічний показник; підводити підсумки; особиста справа працівника (документ); заважати під час роботи; виняток становлять такі випадки; в останній час; ведучий інженер; за вказівкою деканата; виборча ділянка № 1; внести до проекта протоколу; комісія для складання резолюції; відноситися до неї з повагою; Він рахується кращим студентом другої групи; колишній екс-боксер; Поїзд, що рухався з високою швидкістю, зробив попереджуючий сигнал; Бажаючі взяти участь в екскурсії, повинні записатися в місцевкомі; Митники вимагали від нас супроводжуючі документи; п'ятдесяти студентів; дев'яриста гривням; двомастами тридцятьма п'ятьма інженерами; два болгарина; двоє окулярів; два комплекти меблів; двом третім відсоткам; близько сто шістдесят примірників; запобігати руйнуванню; шкодувати ресурси; Павло підняв лежачу на підлозі монету.

Питання для самоконтролю

1. Чи всі способові форми дієслова змінюються за особами?
2. Від чого залежить час дієслова?
3. Чим відрізняються дієслова I і II дієвідмін?
4. Чи можна визначити дієвідміну дієслова за 1-ю особою однини?
5. Чи форми наказового способу якомось залежать від дієвідміни дієслова?
6. Яка різниця між активними й пасивними дієприкметниками?
7. За скількома моделями утворюються пасивні дієприкметники?
8. Чи при активних дієприкметниках недоконаного виду вживаються залежні слова?
9. Дієприслівник у реченні називають ще «другорядним присудком». Які підстави є для цього?
10. Як утворюються дієприслівники?
11. Які є особливості вживання дієприслівникових зворотів в реченні?

Завдання підсумкового тестового модуля

I. Завдання на встановлення однієї правильної відповіді.

1. Які граматичні категорії властиві інфінітиву?

- А вид і спосіб;
- Б перехідність/неперехідність і час;
- В вид і перехідність/неперехідність.

2. До першої дієвідміни належать дієслова:

- А бачити, доїти, клеїти, любити;
- Б співати, сопіти, іржати, ревіти;
- В сидіти, графити, дати, їсти.

3. Укажіть рядок, у якому порушено правило утворення дієприслівників:

- А принісши, пробігши, стрибнувши, взявши, виконавши;
- Б поспівавши, ладнавши, танцювавши, поважаючи, вставши;
- В намалювавши, назбиравши, вмовляючи, вдивляючись, посміхнувшись.

4. З'ясуйте, у якому рядку допущено помилку в правописі особових закінчень дієслів:

- А втаїш, ходить, шкодить, перемелють, полять;
- Б жнемо, повернеш, сопуть;
- В борються, колють, дме, їжджу, їси.

5. У якому рядку всі дієслова мають однакові граматичні значення часу й виду?

- А бракуватиме, стоятиму, буде стерегти, гаситимеш, везтимуть;
- Б повернуться, зйдуться, стежать, вибореш, обминатимуть;
- В теши, стверджувати, врахуєш, запливеш, вип'ють.

6. У якому рядку всі дієслова перехідні?

- А читати книгу, дякувати матері, думати про батька, шити голкою, працювати з батьком;
- Б чекати сестру, зрозуміти мене, бігти з братом, зруйнувати фортецю, нарвати квітів;
- В визволити місто, налити молока, любити маму, не шити сукні, рятувати людину.

7. У якому рядку неправильно вжито дієприслівниковий зворот?

- А Намалювавши одну картину, художник став знаменитим;
- Б Відчинивши двері, ми почали колядувати;
- В Дивлячись телевізор, несподівано саянула блискавка.

8. У якому рядку всі дієслова мають однакове граматичне значення виду?

- А вечеряти, білити, гойдати, пекти, каркати;
- Б забалакатися, висадити, викувати, закричати, цвісти;
- В внести, спати, чистити, готувати, гукнути.

9. У якому рядку всі дієслова належать до особових форм?

- А судячи, привіз би, зліпимо, запалила, буду світити;

Б відволікалось, помилився, похитуватись, приніс би, піднімаємось;
В малюй, ворогують, підклеїш, вірять, роззброїш.

10. Як змінюються дієслова теперішнього й майбутнього часу?

А за числами і в однині за особами;

Б за особами і числами;

В за числами, особами і родами.

11. Визначте, у якому рядку всі дієслова є безособовими:

А таланило, не спитьсь, писали, похилило, хочеться;

Б розвиднілось, розбилось, розписуються, дощить, співає;

В світає, сутеніло, вечорітиме, пощастило, лихоманити.

12. У якому рядку неправильно утворено особові форми дієслова?

А полють, полиш, полить;

Б гоять, гоїш, гоїть;

В крають, краєш, краємо.

13. У якому рядку неправильно утворено форми наказового способу?

А розріжмо, повірмо, киньмо;

Б хай клеє, хай дме, хай стане;

В хай сидить, хай вірить, поставмо.

14. У якому рядку всі слова належать до дієслівних форм?

А переглянутий, незбагнений, перечитано, зрілий;

Б синіти, ойкати, сумувати, благословенний;

В переглядати, читає, споряджений, затримано, співаючи.

15. У якому рядку всі слова – дієприкметники?

А обсаджений, притихлий, неказаний, полонений, підготовлено;

Б підбілений, вимитий, учений, прив'язаний;

В протертий, замкнутий, обважнілий, колений.

16. У якому реченні правильно вжито безособові дієслівні форми на -но, -то?

А Невдовзі місцевою владою буде розпочато будівництво ще однієї лінії метро в Києві;

Б Згідно з наказом ректора, палити біля навчальних корпусів заборонено;

В Книжки відправлено бібліотекарем по місцю призначення.

17. У якому рядку визначення дієприкметника правильне?

А Дієприкметник — це частина мови, що виражає ознаку за дією або станом і має граматичні особливості дієслова і прикметника;

Б Дієприкметник — це особлива форма дієслова, що виражає ознаку за дією або станом і має граматичні особливості дієслова і прислівника;

В Дієприкметник — це особлива форма дієслова, що виражає ознаку за дією або станом і має граматичні особливості дієслова і прикметника.

18. У якому рядку подано дієприкметники лише пасивного стану?

А зів'ялий, розквітлий, квітучий, радіючий, передплачений;

Б сумуючий, позеленілий, пожовклий, пройдений, заклений;

В зафарбований, записаний, прочитаний, заспіваний, збентежений.

19. У якому рядку всі дієприслівники мають доконаний вид?

А намалювавши, спізнившись, вітаючись, сміючись, заплативши;

Б розірвавши, покохавши, знайшовши, радіючи, запам'ятавши;

В сказавши, побіливши, зрозумівши, принісши, зачинивши.

20. У якому рядку розміщено дієслова, від кожного із яких можна утворити паралельні форми дієприкметників пасивного стану минулого часу?

А відчинити, моргнути, змочити, зіпсувати, зігнути;

Б змолоти, одягнути, загорнути, колоти, розвинути;

В обернути, обгорнути, відімкнути, розігнути, крикнути.

Тести на встановлення відповідності

1. Установіть відповідність між терміном та дефініцією.

Термін

1 умовний спосіб

2 теперішній час

3 вид

4 стан

Дефініція

А морфологічна словозмінна категорія дієслова, яка виражає відношення між дією, суб'єктом і об'єктом дії

Б морфологічна словозмінна категорія, яка виражає відношення дії до дійсності як реальної або ірреальної

В словозмінна морфологічна форма дієслівного способу, що означає ірреальну дію – бажану або можливу за певних умов

Г одна з трьох форм дієслівного часу, що означає дію, яка відбувається в момент мовлення

Д граматична категорія дієслова, що виражає характер динамічної ознаки відносно до розвитку в часі

2. Установіть відповідність між словом та його граматичним значенням.

Слово

1 декламують

2 розграфлюватиму

3 кроїш

4 кричать

Граматичне значення

А недоконаний вид, дійсний спосіб, теперішній час, II дієвідміна, 3 особа однини

Б недоконаний вид, дійсний спосіб, майбутній час, I дієвідміна, 1 особа, множина

В недоконаний вид, дійсний спосіб, теперішній час, II дієвідміна, 2 особа, однина

Г недоконаний вид, дійсний спосіб, майбутній час, I дієвідміна, 2 особа, однина

Д недоконаний вид, дійсний спосіб, теперішній час, I дієвідміна, 3 особа, множина

3. Установіть відповідність між терміном та дефініцією.

Термін

- 1 зворотні дієслова
- 2 модальні слова
- 3 предикативні форми
- 4 інфінітив

Дефініція

А лексико-граматична категорія, що охоплює незмінні слова і словосполучення, які виражають ставлення мовця до висловлюваного

Б несловозмінні форми, утворені від основи перехідних дієслів додаванням суфіксів *-н-*, *-ен-*, *-т-* та суфікса *-о*

В лексико-граматичний розряд неперехідних дієслів, у яких пасивне значення формується постфіксом *-ся*

Г вихідна форма дієслівної парадигми, яка, маючи найбільш узагальнене значення дії, процесу, не має при цьому граматичних категорій особи, роду, числа, часу й способу

Д лексико-семантична група дієслів, у яку входять пари дієслів, протиставлені за значенням одноразової направленої дії та повторюваної ненаправленої дії

4. З'ясуйте форми дієслова.

Дієслова

- 1 здійснювати
- 2 отриманий
- 3 вирішує
- 4 знаходячи

Форми

- А особова форма
- Б дієприслівник
- В безособове дієслово
- Г дієприкметник
- Д неозначена форма дієслова

5. Установіть відповідність між терміном і дефініцією.

Термін

- 1 напівпредикативні звороти
- 2 особа
- 3 валентність
- 4 предикат

Дефініція

А граматична словозмінна категорія дієслова, що означає відношення дії

або стану до суб'єкта з погляду мовця;

Б у спільнослов'янській і давньоруській мовах – видово-часова форма, що означала дію, яка почала виявлятися до моменту мовлення, але результат якої наявний і в момент мовлення;

В термін, який означає приписувану суб'єктові ознаку;

Г синтаксичні сполуки дієприслівників, дієприкметників, прикметників та ін.. форм із залежними від них словами у структурі ускладненого простого речення, які виражають додаткові повідомлення й набувають синтаксичної автономності й комунікативної значущості;

Д здатність слова визначати кількість і якість залежних від нього словоформ, зумовлена його семантичними й граматичними властивостями.

Тести, відповіді на які передбачають тільки два варіанти – «так» чи «ні»

1. Будь-які дієприслівникові звороти є трансформами підрядних обставинних частин складнопідрядного речення.

2. До системи дієслова належать такі основні форми: інфінітив, способові форми, дієприкметник, дієприслівник, безособові форми на *–но*, *–то*, модальні слова.

3. Безособові дієслівні форми на *–но*, *–то* споріднені словотвірно з дієприкметниками.

4. Категорія особи дієслова, тісно пов'язана з категорією часу, охоплює всі синтетичні й аналітичні форми минулого, теперішнього й майбутнього часу.

5. Дієслова *їсти*, *дати*, *розповісти* належать до I дієвідміни.

Тести з кількома правильними відповідями

1. У яких рядках є порушення дієслівного керування?

А. Звернутися за адресою, не вивчити формулу.

Б. Зраджувати принципи, гуляти вулицями міста.

В. Турбується про мене, не звернув увагу.

Г. Хворіти на грип, постачати товар.

Д. Говорити українською мовою, ужити заходів, глузувати з опонента.

2. У яких рядках немає ненормативних дієслівних форм?

А. Давайте будемо коректно відповідати один одному.

Б. Нові млини змелють зерно на борошно високої якості.

В. Даси мені можливість виправити помилку.

Г. Ти обов'язково розповісиш про свою роботу.

Д. Постанова затверджується Кабінетом Міністрів

3. У яких рядках не всі дієприкметники утворено правильно?

А фіксований, нагороджений, промоклий, зробивший, нездоланий;

Б застережений, зрозумілий, написаний, опитаний, опалий;

В упорядкований, забутий, скинутий, посіяний, замовлений;

Г викинутий, записаний, забутий, підписаний, скошений;

Д змушений, куплений, оспівуючий, засмучений, зажурений.

4. У яких рядках усі дієслова належать до II дієвідміни?

- А біліти, кричати, стелити;
- Б бурмотіти, поспішити, приклеїти;
- В муркотати, відколоти, з'їсти;
- Г шуміти, ходити, дрижати;
- Д захотіти, сопіти, розповісти.

5. У яких рядках усі словосполучення правильні?

- А знехтувати порадою, підготувати тези, не дивлячись на регламент, на слідуючий день;
- Б діюче законодавство, вжити заходів, робити вигляд, сміятися з нього;
- В мова йдеться, підписка на газети, надіслати за адресою, лічити гроші;
- Г дійти висновку, бути за приклад, зраджувати Батьківщину, прийти наступного дня;
- Д брати участь, навколишнє середовище, вступити до інституту, включити до списку.

Модуль 4. Службові частини мови. Вигук. Словотвір і словотворення. Морфеміка

Питання, що виносяться на розгляд

1. Прийменник як службова частина мови, основні функції, класифікація за будовою та походженням
2. Особливості правопису.
3. Уживання конструкцій із прийменниками *по, при, для, на*.
4. Сполучник як частина мови. Класифікація сполучників з погляду походження й будови. Сполучники сурядності та підрядності в українській мові.
5. Частка як частина мови. Класифікація часток. Правопис часток.
6. Визначення особливого статусу вигуків серед інших частин мови. Визначення розряду вигуків.
7. Морфеміка. Поняття морфа і морфемі. Визначення морфемної будови слова. Порівняння сучасного та історичного підходу до морфемного аналізу слова.
8. Словотвір і словотворення. Способи словотворення. Словотворчий аналіз.

Література

1. Вознюк Г. Л. Українська мова (за професійним спрямуванням): Навчальний посібник-практикум / ГЛ. Вознюк, С.З. Булик-Верхола та ін. – Л.: Вид-во Львівської політехніки, 2011. – С. 137 – 140.

2. Волкотруб Г. Й. Стилiстика дiлової мови: Навч. посiб. – К.: МАУП, 2002. – С. 124 – 131.

3. Головашук С. I. Росiйсько-український словник сталих словосполучень. – К.: Наук. думка, 2001. – 640 с.

4. Довiдник з культури мови: Посiбник / За ред. С. Я. Єрмоленко. – К.: Вища шк., 2005. – 399 с.

5. Пономарiв О.Д. Культура слова. Мовностилiстичнi поради: Навч. посiбник. – К.: Либiдь, 2001. – 240 с.

6. Сучасна українська мова: Пiдручник / О. Д. Пономарiв, В. В. Рiзун, Л. Ю. Шевченко. – К.: Либiдь, 2008. – 488 с.

7. Українська дiлова i фахова мова: Практ. посiбник на щодень / За ред. М. Гiнзбурга. – К.: Фiрма «Iнкос», 2007. – С. 24-82.

Тренувальнi вправи

Вправа 136. Перевiрте себе в написаннi прийменникiв.

По/над, з/помiж, на/зустрiч, не/зважаючи/на, з/попiд, за/для, по/за, в/результатi, в/наслiдок, по/при, в/силу, за/в/дяки, у/напрямку, що/до, згiдно/з, вiдповiдно/до.

Вправа 137. Пояснiть явище переходу рiзних частин мови в прийменники.

1) Коло Гафiйки сидiв Олекса Бедзик, якого в селi звали Пiвтора Лиха (М.Коцюбинський). 2) Край столу вже пригасав забутий самовар (М.Бажан). 3) Сидить батько кiнець столу, на руки схилився (Т.Шевченко). 4) А навкруги його гарно, як бува напровеснi (М.Коцюбинський). 5) А попереду пiснi летiли тривожнi думки: на Вкраїну (О.Льченко). 6) Загiн залишився просто неба в полi пiд дощульним вiтром (П.Панч). 7) Без картуза, в самiй сорочцi навипуск поверх штанiв, як навижений, гнав вiн полем, сам не знаючи куди (О.Довженко).

Вправа 138. Пояснiть значення поданих словосполучень.

Йти за перекладачем // йти по перекладача, в'їзд за паспортом // в'їзд по паспортах, побачити за касою // побачити по касi, йти за водою // йти по воду, впiзнати за ним // впiзнати по ньому.

Вправа 139. Замiнiть у поданих конструкцiях неправильно вжитий прийменник *по*.

Агент по продажу, агентство по працевлаштуванню, рiзьба по дереву, багатий по валютним надходженням, по безготiвковому рахунку, великий по обсягу, вiдповiдальний по технiцi безпеки, висновок по курсовiй, йти по лiсу, залiк по українськiй мовi, заходи по забезпеченню кредитоспроможностi, звернутися не по тому адресу, iнструкцiя по використанню, комiсiя по справах молодi, комiсiя по питаннi призначення пенсiй, родичi по чоловiковi, перелiк

витрат по святкуванню, наказ по філії «Ощадбанку» № 5, кампанія по зборі голосів, курси по вивчанню бухгалтерського обліку, по аналогії, вниз по течії, слухати по радіо, придбати по кілька примірників, вона йому по плече, з 15 по 25 грудня, по 29 сторінку, по Вашому проханню, по виклику, виставити по кордону, по вині фірми-конкурента, поділити по рівню знань, по завершенні навчання, по вечорам, по суботам, по крайній мірі, по світовим стандартам, перейшло по спадку, по даний час, по неуважності, степи по Дніпро, спеціаліст по автокредитуванню, звернутися по імені, по службових справах, розпорядження по фабриці, по власному бажанню, по їхньому будинку, по формі, послали по інструктора.

Вправа 140. Визначте основні функції російського прийменника *при* (для позначення просторової близькості; вказівки на підлегле, допоміжне відношення до кого-небудь; наявності чого-небудь у кого-небудь; позначення супутніх обставин, умов, за яких ЩОСЬ відбувається; позначення епохи, періоду, протягом якого ЩОСЬ здійснюється; у значенні «незважаючи на» тощо). Доберіть українські відповідники, уникаючи калькування.

При входе; при дороге; жить при станции; битва при Бородино; отделение при институте; остаться при университете; быть при деньгах; бать при часах; при посторонних; при свидетелях; читать при свете; при одном воспоминании; при производстве стекла необходим песок; при жизни; при подписании договора; при таких обстоятельствах; при поддержке; при всем нашем желании мы не можем удовлетворить Вашу просьбу; при всех моих усилиях я не могу убедить его.

Вправа 141. Виправте, де потрібно, ненормативне вживання прийменників *для і на*.

Капсула для ручки, шухляда для документів, драйвер для монітора, каністра для бензину, цегла для паркану, мішок для картоплі, борошно для млинців, вода на каву, приїхати на маршрутному таксі, писати на рідній мові, працювати на комп'ютері, вносити на розгляд, плести на човні, берегти на чорний день, тримати на всяк випадок, на радощах забув про..., багатий на пісні, хворий на грип.

Вправа 142. Перекладіть українською мовою словосполучення. Які особливості перекладу слова *случай*? Запам'ятайте різницю в значеннях.

В большинстве случаев; на случай, если; в случае чего; в подобных случаях; странный случай; от случая к случаю; по случаю болезни; при случае; по случаю юбилея; представился случай.

Вправа 143. Перекладіть подані слова та вирази українською мовою. Утворіть словосполучення з трьома запропонованими та перекладеними словами або словоформами.

Причинять, стремиться к, снабжать, предупреждать о, забота о, нуждаются в, подражать, извинять, случилось по вине, работают по, выполняют по, обратиться по, получить в рассрочку, по возможности быстрее, в тот же момент, ведомость о (об), писать о (об, обо), уведомлять о (об, обо), подойти к, явиться к, уехать к, располагаться у, нуждаются в, мероприятие по, отпуск по, по неведению, в противоречие с, по согласованию с.

Вправа 144. Прочитайте текст. Перекладіть російською мовою. Порівняйте використання прийменників в обох мовах.

Про деякі правила ділового спілкування

По-перше, запам'ятайте, що ніде в світі не прийнято писати довгих ділових листів. Економте свій і чужий час, пишіть суттєво, намагайтеся в одному листі за можливістю не торкатися різноманітних аспектів ваших пропозицій, заперечень і пропозицій.

Службові листи, як правило, пишуться за встановленою формою.

Вправа 145. Відредагуйте текст з економіки.

У сучасному міжнародному праві зформувалась окрема галузь, яка визначає міжнародні стандарти організації місцевих фінансів, регламентує діяльність місцевого самоврядування. Усі міжнародно-правові акти по питаннях місцевого самоврядування передбачають стандарти побудови місцевих фінансів. Ці стандарти є обов'язковими для всіх країн, які приєднуються до зазначених міжнародно-правових актів. Приєднання України до Європейської хартії про місцеве самоврядування накладає на державу обов'язки забезпечення побудови фінансів місцевих органів влади згідно цих стандартів.

Передусім держава має забезпечити достатні і стабільні власні фінансові ресурси органам місцевого врядування, яких вони при даних умовах не мають. Слід збалансувати фінансові ресурси місцевого самоврядування України з його функціями і компетенцією. Необхідно розширити можливості місцевого самоврядування у сфері місцевого оподаткування, створити умови по забезпеченню гнучкості й різноманітності місцевих локальних систем. Необхідно розробити і запровадити сучасну систему фінансового вирівнювання, яка передбачає процедури погодження з місцевим самоврядуванням по справі перерозподілу фінансових ресурсів.

Вправа 146. Згадайте й запишіть по два фразеологізми із прийменниками *по, при, для, на* й поясніть їхнє значення.

Вправа 147. Перекладіть речення українською мовою.

1. По первому вопросу повестки дня выступил председательствующий на собрании академик.

2. Товары, принятые от иностранных граждан, продаются по ценам ниже рыночных.

3. При підготовці к екзамену преподаватель советовав пользоваться конспектом по математике.

4. Остановка транспорта по требованию отменена.

5. Пособие с приложением вы можете получить по почте наложенным платежом, если отправите заявку по адресу.

6. Комиссией внесены предложения по понижению уровня цен.

Вправа 148. Утворіть фразеологічні звороти за допомогою прийменників.

Грати, вогонь; дістати, земля; стояти, завада; вийти, фінішна пряма; привести, спільний знаменник; гострий, язик; робити муха, слон; тримати, язик, зуби; брати, живе; ставати, ноги; водити, ніс.

Вправа 149. Зробіть правильний вибір прийменникових словосполучень, які будете вживати як в усному, так і в писемному мовленні.

Включити в склад комісії Зміни до порядку денного Поставити в приклад У знак поваги Пониження на посаді Спало на думку Для пристойності Економіст по професії По велінню серця Спеціаліст по тваринництву	включити до складу комісії зміни в порядку денному поставити за приклад на знак поваги пониження в посаді прийшло в голову заради пристойності економіст за професією за велінням серця фахівець (спеціаліст) тваринництва	3
При розгляді питання Прийти у справі Комісія по складанню проекту При такій умові Говорити про справи Біля двох кілограмів	під час розгляду питання прийти по справі комісія для складання проекту за такої умови говорити за справи близько двох кілограмів	

Вправа 150. Випишіть нормативні прийменниково-іменникові конструкції.

Працюватиму на об'єкті до одинадцятої години, зателефонуйте біля дев'ятої години, комісія для перегляду програм, на цих днях, по безготівковому рахунку, надіслати за адресою, мотор до вантажівки, зупинитись на світлофорі, заходять по 15 осіб, по власному бажанню, діяльність для забезпечення прибутку, мотор до автомобіля, по радіо, визначати по рядках, начальник відділу збуту, їхати трамваєм, торт по замовленню, по закінченні програми, в'ється по стовбуру, у залежності від виду документа, засіб від нежитю і болю голови, екскурсії по Львову та Україні.

Вправа 151. Виправте, де потрібно, помилки в словосполученнях і реченнях, зважаючи на правила милозвучності української мови та культуру мовлення.

Прийшов в вівторок; є і інші твори; у учителя; лікар у спеціалізованій поліклініці; взяти трактор в користування; одержати у класі; пішов у перший клас; доповідь в першому корпусі; у зв'язку з затриманням злочинця; товари потрапляють в руки людей; Інститут будівництва і інженерії довкілля; секція з важкої атлетики; в справному стані; спеціаліст з страхування; виграти у ютерею. Я працював в відділі реклами. Я навчаюся у НУ "Львівська політехніка". Доручаю користуватись легковим автомобілем. Брала участь в обласній олімпіаді. В приміщенні актового залу відбудеться вечір... Zobov'язуюсь повернути усю суму до 2008 року. За час навчання в школі виступав в районних змаганнях з волейболу. Видавництво уже існує кілька років. Учні 10-11 класів навчаються в Академії щосуботи з одночасним навчанням в школі. Проводиться набір в групу аеробіки. Ламінарія - справжня скарбниця вітамінів, а за вмістом йоду їй взагалі немає рівних серед всього живого. У збереженні природи — порятунок людства. Навчання в школі закінчив в 2007 році.

Вправа 152. Поясніть, у яких із наведених нижче речень сполучники утворилися шляхом кон'юнкціоналізації.

1) Тихесенько річка котить хвилі чисті, так тихо, що чуєш, як тріпочеться сверчок, що впутавсь у зів'ялім листі (І. Франко). 2) Ну, тепер можна сказати, що ми вже й прийшли (С. Васильченко). 3) Їй [Нимидорі] здавалось, що горить усе небо, що запалилась вся земля під її ногами (І. Нечуй-Левицький). 4) Сумна повернулася додому Маланка й нікому не похвалилась, що бачила й чула (М. Коцюбинський). 5) В долині, що йшла трохи нижче дороги, мигтіло безліч вогників (М. Трублаїні). 6) Завод був розташований за чотири кілометри від робітничого селища, що розкинулося понад самим Дніпром (М. Рильський).

Вправа 153. Розподіліть підрядні сполучники й запишіть їх у такому порядку: причини, мети, часу, умови, порівняння, наслідку, допустовості.

Щойно, аби, після того як, хоч, мов, так що, щоб, затим щоб, оскільки, нібито, як, аж, поки, наче, відтоді як, у зв'язку з тим що, нібито, незважаючи на те що, так що, немов, як тільки, нехай, дарма що, коли б, начебто, якби, тому що, якщо.

Вправа 154. Запишіть речення, поставивши потрібні розділові знаки. Поясніть, коли в складному реченні перед сполучником і не ставиться кома; ставиться тире.

1. Повз моє вікно йшла синя міська ніч і десь торохтіли традиційні підводи. 2. Біля ганку стояла підвода і ледве чутно іржав кінь. 3. Хай вітер знамена колише й співають в садах солов'ї. 4. Цокнув замок і в серці замкнулась рішучість. 5. Поки ми спускались в долину червоне сонце котилось

краєм макітри і хмари зовсім поснули. 6. Безперестанку чий-небудь лікоть одпихає тебе назад або хтось ззаду кладе на плечі руки. 7. Вже було пізно і треба було прийняти гостей. 8. Дивлюсь я на своє небо і повертаю з возом і косарями праворуч і ліворуч і зоряний всесвіт повертає разом з нами і я непомітно лину в сон щасливий. 9. Ще тільки вирок і скінчиться справа. 10. Хороша в зірок мова багата і ясна та тільки невідома філологам вона.

Вправа 155. З'ясуйте, у яких реченнях виділені слова є частками, а в яких – іншими частинами мови. Поясніть походження таких часток.

1. Далеке море відкрило широкі обійми землі і радісно тремтить, *немов* жива блакить неба. 2. *Немов* дзвенить проміння запашне од бджіл і квітів. 3. *Воно* мале, ще дитина, нічого не знає. 4. Так ось *воно* яка ти. 5. Наш народ – *це* ж океан. 6. *Це* одразу нагадало дитинство. 7. Мене *все* життя ваблять й хвилюють зорі. 8. От якби й нам взяти *одну* зірку в свою оселю. 9. Місяць давно *вже* зійшов. 10. Не такий *вже* Чіпка вдався, щоб його можна було бійкою спинити.

Вправа 156. Установіть словотворчу функцію часток. Запишіть частки зі словами разом, окремо, через дефіс.

Будь/коли, аби/де, як/небудь, аби/до/кого, мов/би, що/сь, авже/ж, ні/куди, ні/ж, казна/де, все/ж/таки, тако/ж, ні/на/чому, як/же, чий/сь, ані/ж, скільки/небудь, аби/котрий, де/чий, ні/хто, ні/в/кого, казна/хто, от/же, що/б, хтозна/звідки.

Вправа 157. Випишіть сполуки, у яких не порушено норм української літературної мови.

Домовилися про таке; назвіть основні функціональні зобов'язання; ця пропозиція заслуговує увагу; працювати на суспільних началах; акт було складено у трьох екземплярах; після виконання завдання; у відповідності з чинним законодавством; ставитися до мови; бути фахівцем високої кваліфікації; вважати необхідним; Упродовж двох років обіймає посаду провідного економіста; п'ятиста семидесяти трьох; Прочитавши твір, потрібно записати його переказ; молодих сосон; плетених панчохів; висотою у триста метрів; магдебурзьке право; У класі не можна сидіти в пальті; Близько сто учнів відпочили в туристській поїздці; Іване Петровичу; півторацента центнера; Так як у наш час основною формою соціальної спільності людей постає нація, то найбільш частіше в дослідженнях по культурі фігурує поняття національної культури; В наш час культурологія ще перебуває на стадії становлення, уточнення свого предмету й методу; торт на замовлення; вода на каву; прийняти такі рішення; мова йде про культуру спілкування; складаю щиру подяку; Успіх любої важливої справи забезпечують кадри; мова йдеться про партнерство; багаточисленні колективи; маємо вільну вакансію.

Вправа 158. Знайдіть вигуки й звуконаслідувальні слова, що зазнали субстантивзації або перейшли до розряду дієслів.

1) Хе! Не панське, знать, ім'я – Тарас (Ю.Збанацький). 2) Отак завжди – виховаєш вас, вивчиш, а ви... ви – пурх, і прощай, школо (Ю.Збанацький). 3) Або розбійники нападуть у лісі – шмиг у хату і двері на заціпку. 4) Зирк – а вулицею йде батько. 5) – Минь, минь, минь, – покликав його (теля) Василько. 6) – Стоп! – гукнув до тракториста Доля. 7) Колоша роздерлася з таким вражаючим звуком, що півень на перелазі злякано проковтнув своє «ку-ку-рі-ку». 8) – Тепло в вагоні, гарно, – промовила весело. – А надворі мороз-морозище. Бррр! (з творів О.Донченка). 9) Гей, над горою стоїть верба, дзвінки дощові струни ловить (П.Тичина). 10) Ого, як розлилась ця вузьенька річечка! (О.Копиленко).

Вправа 159. З поданих речень випишіть вигуки, дайте характеристику їх за походженням і за значенням.

1. О, як усе навколо розцвіло. 2. Гей, ви, зорі ясні!.. Тихий місяцю мій!.. Де ви бачили більше кохання? (Сос.). 3. На добраніч вам, ниви (Коц.). 4. Не жаргуй наді мною, будь ласка, і, говорячи, не мовчи (Сим.). 5. Ой мої журавлики, жур-журавляточка, в море, повертаючись, викиньте журу... (Кр.). 6. Прощай, учителю, спасибі за науку (Мал.). 7. Сідлані коні готові... Геть із ласкавих тенет. 8. Ну, хто б у римській Енеїді Хорола й Ворскли не пізнав (Рил.). 9. Ой лишенько! Іще не починала (Л.Укр.). 10. – Добридень, – кажу, – сестрице! 11. Боже мій милий, як-то жили ми любенько! (Коц.).

Вправа 160. Перекладіть речення.

1. Благодарю Вас Вы правы. 2. Я к Вам по приглашению. 3. Извините меня, пожалуйста. 4. Будьте любезны. 5. Я хочу задать Вам вопрос. 6. Очень любезно с Вашей стороны. 7. Дамы и господа! 8. Поговорим по душам. 9. Скажу ради приличия. 10. Встретимся на следующей неделе. 11. Извините, что опоздал. 12. Я приехал по Вашему приглашению. 13. Мы примем во внимание Ваше предложение. 14. Надеемся на взаимопонимание. 15. Вы у нас на хорошем счету. 16. Всего доброго! 17. До встречи через несколько дней. 18. Извините, у меня неотложное дело. 19. Повторите, пожалуйста, ваш вопрос. 20. Я с удовольствием представляю Вам гостей.

Вправа 161. Виправте помилки в словосполученнях, зважаючи на словотвірні норми.

Компасирувати квиток, кольоровий вкладиш, дерев'яна полка, пограймо в шахмати, шкільна роздягалка, досвідчена перукарша, знакома манікюрша, грубезна палка, лекція усипляє, говорили шопотом, проїхали перехресток, яблучний напиток, довжиною 5 сантиметрів, втомлені київляни, подарки на свято, здивовані прохожі, дороге лікарство, 300 грамів вівсяного печеня, дужий велікан, куриний фарш, обумовлювати ситуацію, послати листа, біблейський персонаж, вимірюючий пристрій, уплатити послуги, наші погляди співпадають, купляти в магазині, поїхати на рибалку, поставщик зброї, пояснююча записка, несовмістимі дії.

Вправа 162. Визначте кореневі морфи в таких словах:

а) сидіти, посадка, сидіння, сісти, сиджу, сидень, сидати, сідло, сидячи, садити, сіла, сів, садівник, сидить, сяду, сядь;

б) писати, писанка, письменник, писемність, писання, писанина, писар, пишу, пишучи, писака;

в) око, в оці, окуліст, окуляри, оченята, вічко, віченьки.

Вправа 163. Визначте суфіксальні морфи в таких словах.

Читач, читацький; ніжка, на ніжці; лісок, ліска; зрадник, зрадницький, зрадництво; батьків, батькового; викладач, викладацький; піаністка, піаністці; моряк, морячок, моряцький; камінець, камінця; ставок, ставка.

Вправа 164. Визначте в поданих словах закінчення, з'ясуйте їх роль у морфемній будові слів.

Полів, життя, машиною, вечірньому, іншого, восьми, зів'ялими, пишімо, безкрилий, сестрин, самоскид, прилад, підхід, матимете, слухаючи, співати, написав, Київ, шестиста, батьків, батьків, кольє, незабаром, тихо-тихо, високогір'я, фізик-теоретик, рушниця, нісенітниця, запитую, відрікаючись.

Контрольні завдання

Вправа 165. Відредагуйте словосполучення та замініть у поданих конструкціях неправильно вжитий прийменник *при*.

При вході, жити при автобусній зупинці, при царюванні Романових, верхній одяг залишився при мені, при світлі сірника, тільки при умові, що..., при нульовій температурі випав сніг, його знали ще при житті, битва при Жовтих Водах, при підписанні угоди, при зіткненні потягів ніхто не постраждав..., при всіх зусиллях це зробити неможливо, при університеті працює дослідна станція, проголосували при повному мовчанні, вибити скло при аварії, при незалежній Україні, бути при зброї, повертався при гучних оплесках, при наявності, при виконанні службових обов'язків, при вашій допомозі, служу при штабі дивізії, був при повній свідомості.

Вправа 166. Укажіть правильний варіант словосполучення.

По ініціативі студентів – за ініціативи студентів, за власним бажанням – по власному бажанню, на замовлення – за замовленням, викликати у справах – визвати по справах, наказ по інституту – наказ інститутом, колеги по роботі – колеги з роботи, по робочих днях – у робочі дні, з багатьох причин – по багатьох причинах, робота за професією – робота по професії, при будь-якій погоді – за будь-якої погоди, пляшка на олію – пляшка для олії, одяг на свято – одяг для свята, тарілка для перших страв – тарілка на перші страви, захворів на кір – захворів кором, при Запорізькій Січі – за Запорізької Січі, за листуванням – шляхом листування, писати за адресою – писати на адресу, дзвонить за телефоном – дзвонить телефоном (на телефон), по суті – за суттю, відомий за

назвою – відомий з назви, заходити за чергою – заходити по черзі, за напрямом до – у напрямі до, старший за званням – старший рангом, старший по віку – старший віком.

Вправа 167. Відредагуйте речення.

1. Для громадського життя основне значення має повага закону, навіть недосконалого. 2. Спершу частина українців хоче захворіти політикою, а потім тішитися, що видужала. 3. Він доклав зусиль на організацію школи. 4. Та не дивлячись ні на що, мені ніколи не приходило на думку залишити улюблену справу. 5. Крім того, очікується поділ кафедри алгебри і топології та реорганізація кафедри міжнародного права у кафедрі європейського права. 6. Навчали нас не загальною фізиці та математиці, а лише тому, що питатимуть на екзаменах. 7. Бо ж саме він натякав і про російський слід, і про арешт виконавців замаху, господарі яких, мовляв перебувають за кордоном. 8. Сьогодні Україна займає далеко не останнє місце по здачі маку лату. 9. Ударник не витримує й у знак протесту розлючено б'є по всіх своїх барабанах і литаврах. 10. Мені дуже неприємно дивитися, у що вони перетворюють наш футбол. 11. Проте Сергій зіткнувся з іншою проблемою – пропрацювавши на фірмі кілька місяців, він пережив зміну керівництва і був звільнений. 12. Під час виборчої компанії ми усе робили у відповідності із чинним законодавством.

Вправа 168. Перекладіть речення українською мовою.

1. Ознакомившись с событиями, наша съёмочная группа пришла к выводу. 2. По этому вопросу стороны довольно быстро пришли к соглашению. 3. Мы пришли к убеждению, что необходимо срочно принимать меры. 4. После долгого использования аппаратура пришла в негодность. 5. Все вокруг внезапно пришли в движение, засуетились. 6. Центр Харькова приобретает все более современный вид. 7. Умение ориентироваться в рыночных условиях приобрело большое значение для бизнеса. 8. С января новый закон приобретает силу. 9. В новом супермаркете вы можете приобрести необходимые продукты. 10. Сыгравший в этом фильме артист приобрел широкую известность.

Вправа 169. Відредагуйте текст.

День примирення

Міським головою розроблено заходи по святкуванню дня Примирення. В зв'язку з цим мер скликав назустріч провідних діячів багаточисленних віросповідань. Слід відмітити, що задум провести це міроприємство виник не випадково. В значній мірі проведення такого заходу зумовлено тим, що в Україні згідно соціологічних опитувань не має єдиної державотворчої ідеї, тим часом як в інших країнах єдина релігія складає стержень національної консолідації. Доречі, цій темі було присвячено телевізійну програму. Проте, на жаль виступи діячів, що приймали участь у передачі (біля п'ятидесяти чоловік) засвідчили, що до примирення ще досить далеко, так як не було знайдено

спільної платформи для нього. Українці в основному є християнами. Отже, саме єдина християнська ідея повинна згуртувати націю в творенні держави.

Крім названого, міським головою заплановано слідуючі заходи: спільна молитва, зустрічі з молоддю, зустрічі у міській ратуші тощо. Акція знаходиться в центрі уваги засобів масової інформації.

Звичайно, примирення не є справою одного дня. Воно вимагає перш за все спокійного підходу, великого об'єму підготовчої праці. І навіть якщо здається, що ситуація безвихідна, все-таки працювати треба. Адже не секрет, що, забуваючи про духовне життя, серед людей все більше спостерігається прагнення до збагачення.

Завідуючий відділом по роботі з молоддю зазначив, що акція примирення, започаткована мером в листопаді місяці, триватиме й далі. Покищо молодь відноситься до цього скептично, але всерівно молодіжні організації прийматимуть участь у святкуванні цього дня. Зі сказаного витікає, що подібні акції є суспільно-необхідні, так як вони сприяють гармонізації суспільного життя в цілому.

Вправа 170. Відредагуйте словосполучення.

Без п'ятнадцяти три, біля вісімдесяти відсотків, в довершення до сказаного, виступити в захист, в її склад увійшли, раз в місяць, в 11-ть годин, в порядку денному слідуючі питання, підвищити в посаді, поставити в приклад, приймається в технікум, в ці дні відбудеться засідання, розміщений в 14 кілометрах від міста, отримала підтримку від друзів, завмер від несподіванки, ліки від грипу, задоволений від співпраці, працювати для блага народу, для будь-кого зрозуміло, дозвіл для виїзду, для нас зрозуміло, стосуватися до справи, ідентичної до сучасної концепції, пів до третьої, привітатися до товариша, дотичний з проблемами, відповідно з рішенням, всупереч з чинним законодавством, надсилати за адресою, за браком часу, за вимогою контролерів, доглядає за дитиною, послати за хлібом, із-за погоди не відвідали, читаю на англійській мові, на власному досвіді знаємо, три метри на секунду, під редакцією професора, по всіх питаннях дав відповідь.

Вправа 171. Підкресліть правильні конструкції.

Вітер п'ять метрів на секунду, алергія до ліків, знатися в кулінарії, застерігати про небезпеку, оплатити за проїзд, не поступатися красою, зрікатися від ідеалів, порівнювати до минулого, всупереч проблемам, завдяки тренування, заходи щодо зміцнення дисципліни, заходи по вихованню, склянка на сметану, зробив помилку із-за неувважності, кричати від болю, плакати з радості, з дня народження, у давні часи, надсилати за адресою, у відповідності з умовами договору, не дивлячись на поразку, йти за вітром, завдяки родинним обставинам, у вихідні дні, заходи по поліпшенню побуту, по чайній ложці, незвичайний на смак, повідомити по телефону, зараз без чверті сьома, перетворити в жарт, знущатися над ним, перекладати з української на англійську мову, згідно наказу, розповідати про тебе.

Вправа 172. Відредагуйте речення, у яких допущено помилки.

1. Випуски новин англійською покращують не лише наше знання мови, а й цікаво розповідають про світ. 2. Так як ми давно з вами не бачились, я нічого не знаю про долю вашої дочки. 3. Ці вправи сприяють не лише запам'ятовуванню графічного зображення букв, а й розвивають рухомість мовленнєвого апарату. 3. Я звертаюся до всіх, хто виявили бажання піти в похід на Говерлу. 4. Студентка М. добре розповіла як про особливості навчання шестиліток грамоті, так і свою відповідь підкріпила прикладами із власних спостережень за навчанням грамоті учнів 1-х класів. 5. Пане Валеріє, як ви встигаєте стільки всього писати – і власні твори, і упорядковувати літературні пам'ятки, і статті. 6. Письменник прагнув розповісти про внутрішній світ Івана Дідуха й чому він емігрує.

Вправа 173. Перекладіть речення українською мовою, розставивши розділові знаки.

1. Так как поезд опоздал то мужик выезжавший за мной подождал подождал да и отправился восвояси. 2. Но на рассвете когда тучки за лесом стали бледнеть редеть и все вокруг стало принимать дневной будничный вид мне неожиданно посчастливилось. 3. Холмы все еще тонули в лиловой дали и не было видно их конца мелькал бурьян булыжник проносились сжатые полосы и все те же грачи да коршун солидно взмахивающий крыльями летали над степью. 4. Луна хотя и взошла однако же ее скрывали густые облака покрывавшие горизонт. 5. Иногда утка пролетала над нами и мы слышали тихий но резкий свист ее крыльев. 6. Голодный волк в лесной глуши пронзительно стонал да ветер бился и ревел играя на реке. 7. Ни солнца мне не виден свет ни для корней моих простору нет. 8. Лишь изредка олень пугливый через пустыню пробежит или коней табун игривый молчанье вокруг возмутит . 9. То скрипнет дверь то тихо отворится калитка то сгорбленная фигура плетётся от дома к дому по огородам. 10. Я лежал как бы в забытьи но сон не смыкал глаз моих.

Вправа 174. Частка НЕ пишеться ОКРЕМО з усіма словами рядка:

А не/досліджені ще питання; не/зчувся, як заснув; не/спитавши дозволу;
Б не/зводячи очей, не/привітно шуміли, не/здужав підняти;
В будинок не/збудований; трохи не/дочуваючи; не/перевірений мною текст;
Г не/можна передбачити; не/чуваний успіх; нічому не/навчено;
Д не/захищений від вітру сад; не/просячи допомоги; не/потрібно поспішати.

Частку НЕ треба писати ОКРЕМО з наступним словом у рядку:

А плани не/здійснені, не/прогріта сонцем земля;
Б не/заплетена, а розплетена коса, не/випитий сік;
В не/спростовані нею чутки, не/скопані ділянки;
Г не/зважаючи на дощ, ще не/оголошені результати;

Д ніким не/порушене питання, не/знайдені скарби.

Частку НЕ треба писати РАЗОМ з наступним словом у рядку:

А не/подалік музею, не/один місяць минув;

Б не/зло, а добро, трапилося не/порозуміння; В не/меркнуча слава, не/зачерствіле серце;

Г не/згода руйнує, усі казки не/дочитані;

Д ніким не/співані пісні, цікаві не/билиці.

Вправа 175. Укажіть розряди часток за значенням. Перекладіть речення українською мовою.

1. Ну что ж! Я не боюсь его. Иная радость мне открылась. Ведь не осталось ничего, Как только жёлтый тлен и сырость (С. Есенин). 2. Вот так страна! Моя поэзия здесь больше не нужна, Да и, пожалуй, сам я тоже здесь не нужен (С. Есенин). 3. Я не отдам её в чужие руки, Ни матери, ни другу, ни жене. Лишь только мне она свои вверяла звуки И песни нежные лишь только пела мне (С. Есенин). 4. Да, мне нравилась девушка в белом, Но теперь я люблю в голубом (С. Есенин). 5. И журавли, печально пролетая, Уж не жалеют больше ни о ком (С. Есенин).

Вправа 176. Визначте морфи в таких словах.

Туманність, гіллястий, молотьба, безвинно, підтримка, розтягнути, явитись, підібраний, розтин, рукопис, міжзоряний, солов'їний, зідрати, зіпсуватися, з'їзд, учинок, материнський, надзвичайно, співак, стрибун, промовець, вершина, височінь, дрімота, свекруха, віконечко, багнука, склянка, затишок, чудило, напарник, контролер, любитель, рідня.

Вправа 177. Визначте спосіб словотворення поданих слів.

Пуск, райбаза, безпорядок, аморальний, розвеселитися, збудник, небозвід, неосяжний, філфак, прибережний, прілий, плата, викуп, вуз, всюдихідний, бездумний, машинобудівник, похвалитися, далекосхідний, криголам, рукопис, без'язикий, АТС, викаблчуватися, золотий, УРП, хто-небудь, рішуче, висвітлити, чорноземний, кума.

Питання для самоконтролю

1. Як відрізнити прийменник від однозвучного прислівника?
2. Чому є багато прийменників, що (разом з іменниками) указують на місце? Чим це зумовлене?
3. Коли в українській мові вживаються прийменникові конструкції з прийменниками *по, при, для*?
4. Яка функціональна різниця між сполучниками та прийменниками?
5. У чому полягає різниця між сполучниками сурядності та підрядності?
6. Які частини мови можуть уживатися як сполучні слова?
7. Яка роль часток у мові?

8. На які групи поділяються частки за значенням?
9. Наведіть приклади формотворчих та словотворчих часток.
10. Назвіть основні правила правопису сполучників і часток.
11. Яка роль морфем у розумінні структури позначуваного словом явища?
12. Яка різниця між семантичними й реляційними формотвірними афіксами?
13. Який спосіб словотвору точніше передає внутрішню структуру позначуваного словом явища?
14. З яких причин може змінюватися первісна структура похідного слова?
15. Які дані про слово слід ураховувати під час його етимологічного аналізу?

Завдання підсумкового тестового модуля

- 1. У якому рядку неправильно вжито прийменник *ПРИ*?**
 А посадити при дорозі;
 Б говорити при сторонніх;
 В зробити при одній умові.
- 2. Нейтральних слів немає серед**
 А числівників;
 Б вигуків;
 В займенників.
- 3. Усі службові слова є прийменниками в рядку:**
 А попід горами, переді мною, назустріч вітру;
 Б перед редакцією, хай знають, навколо стадіону;
 В залежно від обставин, поміж травами, лише сьогодні.
- 4. У якому рядку правильно вжито прийменник *ПО*?**
 А прийти по обіді, відпустка по догляду за дитиною;
 Б заходять по 15 осіб, працювати по сумісництву;
 В родичі по чоловікові, шукати по книжках.
- 5. У якому рядку всі прийменники пишуться разом?**
 А незалежно /від, на/перед, з/під, за/ради, з/за;
 Б по/між, згідно/з, під/час, в/продовж, з/поміж;
 В в/наслідок, до/вкола, в/здовж, на/вколо, що/до.
- 6. У якому рядку є помилка?**
 А звернутися на адресу;
 Б надіслати за адресою;
 В мешкати за адресою.
- 7. Вигук – це**
 А специфічний шар слів, який служить для вираження почуттів;
 Б розряд слів, які не мають номінативної функції й служать для вираження різних емоцій і волевиявлень;

В частина мови, яка не має лексичного значення й граматичних категорій, не пов'язується граматично з іншими словами в реченні.

8. У якому рядку всі слова належать до службових частин мови?

А з-поза, тому що, приблизно, авжеж, досхочу;

Б заради, ку-ку, ані, лишень, про те;

В наче, бодай, але, щоб, з-під.

9. Укажіть, у якому рядку вжито неправильну прийменникову форму:

А ставити за провину, за всякої погоди, за таких обставин, з математики, витяг з протоколу;

Б залучати до роботи, на адресу, за два кроки, на захист, о сьомій годині;

В відповідно до наказу, на ваш запит, через хворобу, по формі, включити у список.

10. Укажіть, у якому рядку вжито всі словосполучення правильно побудовані:

А діяти відповідно наказу, звідси випливають наступні висновки, по вказівці деканату;

Б по новому методу, прийняти рішучі заходи, не дивлячись на погодні умови;

В викликати у службових справах, з огляду на події, за рахунок упровадження передових методів.

11. У якому рядку всі слова вигуки?

А ух, ой, ого, так, мовби;

Б аж, хоча б, невже, прощайте, дзень;

В ку-ку, ціп-ціп, ой, геть, тпру.

12. Немає частки в рядку:

А навряд чи це можливо;

Б нехай кожен наведе приклад;

В синіти, наче море.

13. У якому рядку наведено правильне речення?

А Механізм можна увімкнути при допомозі пульта.

Б Міліціонери ведуть роботу по знешкодженню організованої злочинності.

В. Згідно з наказом ректора, курити біля навчальних корпусів заборонено.

14. У якому рядку допущено помилку в правописі частки *не*?

А не прочитав, нерівно, не потрібно, не мій, незчутися;

Б нещастя, недовгий, не до вподоби, не від нього;

В ледве не, неабихто, незавершена ним робота, невесело.

15. Частку вжито в рядку:

А хоч би бровою моргнув;

Б або пан або пропав;

В задержати слово на язиці.

16. Укажіть, у якому рядку вжито всі правильні граматичні форми словосполучень:

А у відповідності з законом, згідно норми, прийти по справі;

Б звіт зі своєї діяльності, відповідно із встановленим порядком, дякуючи підтримці колег;

В за браком доказів, щодо кадрових питань, за допомогою дослідів.

17. Визначити ряд синонімічних словосполучень

А у зв'язку з хворобою – через хворобу, протягом року - на протязі року, кризь імлу – через імлу;

Б вздовж тину – біля тину, мимо школи – повз школу, задля нього – з ним, попри мене – поруч зі мною;

В згідно з інформацією – за інформацією, близько моря – біля моря, для тебе – заради тебе.

18. У якому рядку прийменник ужито правильно в усіх словосполученнях?

А за бажанням населення, у разі необхідності зателефонувати;

Б звернутися на адресу, у випадку потреби прийду;

В в останній рік, при незалежній Україні.

19. У якому рядку всі прийменникові конструкції утворено неправильно?

А працювати за покликанням, агент із продажу;

Б пішов по справі, автобус на замовлення;

В відповідно із законом, біля двох кілограмів.

20. Прийменник *по* вжито правильно в словосполученні

А комісія по розгляду справи;

Б заходи по поліпшенню умов праці;

В із січня по березень.

Теми для написання індивідуальних науково-дослідних завдань

Модуль 1

1. Граматика української мови як учення про її морфологічну та синтаксичну будову – про структуру слова, про систему словоформ (парадигматику), про будову і тип словосполучень і речень.
2. Українська морфологія як граматичне вчення про частини мови, про властиві ним граматичні категорії, граматичні значення і словоформи.
3. Частини мови і принципи їх виділення в українській мові. Повнозначні і неповнозначні частини мови. Вигук як окрема частина мови. Слова категорії стану і модальні слова.
4. Іменник як частина мови (загальний огляд).
5. Лексико-семантичні групи (категорії) іменників.
6. Граматичні категорії іменників; їхня синтаксична залежність.
7. Категорія роду, її значення. Розподіл іменників за родами. Зв'язок роду іменників – назв істот – із статевим поділом.
8. Граматичний рід аббревіатур, невідмінюваних іменників та деяких власних назв.
9. Іменники спільного і подвійного роду, хитання в роді. Відсутність категорії роду у множинних іменниках.
10. Категорія числа, її значення і граматичні засоби вираження.
11. Залишки форми двоїни (у значенні множини) в сучасній українській мові. Роль наголосу у вираженні категорії числа.
12. Категорія відмінка, її значення і граматичне вираження. Система відмінків у сучасній українській літературній мові.
13. Питання про кличний відмінок в парадигмі іменника. Утворення звертань.
14. Способи вираження відмінка, роду і числа в незмінюваних іменниках.
15. Система відмінювання іменників. Принципи поділу іменників на відміни та групи.
16. Відмінкові закінчення іменників 2 відміни (родовий, давальний відмінки однини).
17. Іменники, що мають тільки форму множини. Іменники прикметникової форми.
18. Прикметник, морфологічні ознаки і синтаксична роль.
19. Несамостійність категорії роду, числа і відмінка.
20. Лексико-граматичні групи прикметників (якісні, відносні, присвійні).
21. Прикметники повні й короткі, стягнені й нестягнені форми повних прикметників.
22. Ступені порівняння якісних прикметників.
23. Відмінювання прикметників. Особливості відмінювання і правопису складних прикметників з другою частиною на –лиций.
24. Перехід прикметників в іменники (субстантивація).
25. Числівник як частина мови.

26. Семантичні групи кількісних числівників.
27. Порядкові числівники.
28. Морфологічні групи числівників: прості, складні і складені.
30. Відмінювання і особливості вживання різних груп числівників.
31. Синтаксичні функції і зв'язки з іменниками. Наголос у числівниках.

Модуль 2

1. Значення прислівників як слів, що виражають статичну ознаку іншої ознаки.
2. Морфологічні ознаки і синтаксична роль: означальні і обставинні прислівники.
3. Предикативна функція прислівників.
4. Ступені порівняння означальних прислівників.
5. Творення прислівників.
6. Прислівники, утворені від прикметників, іменників, числівників, займенників, дієслів.
7. Перехід у прислівники інших частин мови (адвербіалізація).
8. Складні прислівники, утворені сполученням слів різних частин мови.
9. Здрібніло-пестливі форми прислівників.
10. Прислівникові сполучення слів.
11. Перехід прислівників у інші частини мови (у прийменники, сполучники, частки).

Модуль 3

1. Значення дієслів, головні морфологічні ознаки і синтаксична роль.
2. Дієвідмінювані, відмінювані і незмінювані форми дієслова.
3. Неозначена форма дієслова (інфінітив).
4. Дві основи дієслова.
5. Вид як граматична категорія дієслова. Способи творення видових пар. Двовидові й одно видові дієслова.
6. Перехідні і неперехідні дієслова. Їх зв'язок з дієслівною категорією стану.
7. Категорія дієслівного стану. Утворення станів в українській мові.
8. Категорія особи. Безособові дієслова.
9. Категорія числа і роду в системі дієслова.
10. Категорія способу.
11. Категорія часу. Її зв'язок з категоріями способу і виду.
12. Дієвідмінювання дієслів. Основи дієслова.
13. Форми теперішнього часу 1 і 2 дієвідміни. Розпізнавання дієвідмін за формою інфінітива.
14. Майбутній час. Проста, складна і складена форми.
15. Форми умовного способу.
16. Творення форм наказового способу.
17. Дієприкметник як форма дієслова.

18. Активні і пасивні дієприкметники.
19. Творення дієприкметників.
20. Перехід дієприкметників у прикметники (ад'єктивація) та в іменники (субстантивація).
21. Безособові форми на –но, –то.
22. Дієприслівник як форма дієслова.
23. Творення і синтаксична роль дієприслівників.
24. Слова категорії стану (предикативи) та модальні слова.

Модуль 4

1. Службові частини мови.
2. Прийменник як службова частина мови. Основні підходи до визначення статусу прийменника.
3. Морфологічний склад прийменників.
4. Перехід самостійних слів і словосполучень у прийменники.
5. Прислівникові і відіменні прийменники.
6. Вживання прийменників з певними відмінками іменників і субстантивованих слів.
7. Синоніміка прийменників.
8. Сполучники як службові слова.
9. Синтаксичні функції сполучників.
10. Прості, складні і складені сполучники.
11. Сполучники сурядності і підрядності.
12. Сполучні слова; їх відмінність від сполучників.
13. Частки як службові слова.
14. Функції часток.
15. Групи часток за значенням.
16. Словотворча роль часток.
17. Формотворчі частки.
18. Правопис часток з різними частинами мови.
19. Вигук як особлива частина мови.
20. Роль вигуків у реченні, первісні і похідні вигуки.
21. Групи вигуків за значенням, їх уживання.
22. Звуконаслідувальні слова.
23. Вживання вигуків у реченні як еквівалентів (замінників) інших слів – іменників і дієслів.
24. Морфеміка як розділ мовознавства.
25. Морфемна будова слова.
26. Слово і морфема. Типи морфем. Роль кореневих і афіксальних морфем у формуванні структури слова.
27. Поняття про основу слова. Типи основ: непохідна (коренева) й похідна; зв'язана основа. Поняття про твірну основу.
28. Принципи морфемного аналізу слова.

29. Зміни в морфемній структурі слів у процесі розвитку української мови: опрощення, пере розклад, ускладнення.
30. Словотвір як лінгвістична дисципліна.
31. Словотворчий тип, словотвірна модель.
32. Основні способи творення слів у сучасній українській літературній мові.

ПЕРЕЛІК НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література

1. Волкотруб Г. Й. Українська ділова мова: Практикум / Г. Й. Волкотруб. – К., 2003.
2. Волкотруб Г. Й. Стилїстика ділової мови: Навч. пос. / Г. Й. Волкотруб. – К., 2000.
3. Ділова українська мова: Навч. пос. / О. Д. Горбул, Л. І. Галузинська, Т. І. Ситнік, С. А. Яременко; За ред. О. Д. Горбула – К., 2007.
4. Зубков М. Г. Мова ділових паперів: Комплексний довідник / М. Г. Зубков. – Х., 1999.
5. Зубков М. Г. Сучасна українська ділова мова / М. Г. Зубков. – Х., 2003.
6. Зубков М. Г. Сучасне українське ділове мовлення / М. Г. Зубков. – Х., 2001.
7. Потелло Н. Я. Українська мова і ділове мовлення: Навч. пос. / Н. Я. Потелло. – К., 2001.
8. Український правопис. – 5-те вид., – К., 1996.
9. Шевчук С. В. Українське ділове мовлення / С. В. Шевчук. – К., 1997, 2000.

Додаткова література

1. Антисуржик: Вчимося говорити ввічливо і правильно поводитися / За заг. ред. О. Сербенської. – Львів, 1994.
2. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо / Б. Антонечко-Давидович. – К., 1991.
3. Ботвина Н. В. Офіційно-діловий та науковий стилі української мови: Навч. пос. / Н. В. Ботвина – К., 1998.
4. Жайворонок В. В. Українська мова в професійній діяльності: Навч. пос. / В. В. Жайворонок, В. М. Бріцин, О. О. Тараненко. – К., 2006.
5. Карнеги Д. Как вырабатывать уверенность в себе и влиять на людей, выступая публично / Д. Карнеги. – М., 1991.
6. Кацавець Р. С. Українська мова: професійне спрямування. Підручн. / Р. С. Кацавець. – К., 2007.
7. Культура фахового мовлення: Навч. пос. / За заг. ред. Н. Д. Бабич. – Чернівці, 2005.
8. Максименко В. Ф. Сучасна ділова українська мова. / В. Ф. Максименко. – Х., 2006.
9. Мамрак А. В. Українська ділова мова: комп'ютерна версія: Навч. пос. / А. В. Мамрак, О. І. Шаров. – К., 2004.
10. Мамрак А. В. Українське документування: мова та стиль: Навч. пос. / А. В. Мамрак. – К., 2004.

11. Пивоваров В.М. Ділова українська мова: Навч. пос. / В. М. Пивоваров, Ю. І. Калашник, Л. Г. Савченко. – Х.: Одіссей, 2007.
12. Плотницька І. М. Ділова українська мова: Навч. пос. / І. М. Плотницька. – К., 2004.
13. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови. – К., 1992.
14. Стоян Т. А. Діловий етикет: моральні цінності і культура поведінки бізнесмена: Навч. пос. / Т. А. Стоян. – К., 2004.
15. Хміль Ф. І. Ділове спілкування: Навч. пос. / Ф. І. Хміль. – К., 2004.

С Л О В Н И К И

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ-Ірпінь, 2005 с.
2. Головащук С. І. Словник-довідник з українського літературного слововживання / С. І. Головащук. – К., 2004 с.
3. Головащук С. Російсько-український словник сталих словосполучень / С. Головащук. – К., 2001.
4. Гринчишин Д. Г., Сербенська О. А. Словник паронімів української мови. / Д. Г. Гринчишин, О. А. Сербенська. – К., 1986 с.
5. Зубков М. Г. Російсько-український, україно-російський словник. 65 000 слів / М. Г. Зубков. – Х., 2005.
6. Новий тлумачний словник української мови: У 4 т./ Укладачі: В. Яременко, О. Сліпушко. – К., 1998.
7. Полюга Л. Словник синонімів української мови / Л. Полюга. – К., 2001.
8. Полюга Л. Словник антонімів української мови / Л. Полюга. – К., 1999.
9. Сучасний словник іншомовних слів / Укл. О. Скопненко, Т. Цимбалюк. – К., 2006.
10. Сліпушко О. Тлумачний словник іншомовних слів / О. Сліпушко. – К., 2006.
11. Словник труднощів української мови / За ред. Я. Єрмоленко. – К.: Рад. школа, 1989. – 336 с.
12. Фразеологічний словник української мови: У 2-х кн. / Гол. ред. Л. С. Паламарчук. – К.: Наук. думка, 1993.

Навчальне видання

УКРАЇНСЬКА МОВА (МОРФОЛОГІЯ)

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Для студентів I курсу,
які навчаються за напрямом підготовки
6.020303 – Філологія

(кредитно-модульна система)

У п о р я д н и к К У П Р І К О В А Г а л и н а Віталіївна

В авторській редакції
Комп'ютерний набір *Г. В. Купрікова*

Підписано до друку 21.06.2014. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура «Таймс».
Ум. друк. арк. 4,65. Обл.-вид. арк. 4,20.
Тираж 100 прим. Зам. №

План 2013/14 навч. р., поз. № 5 у переліку робіт кафедри

Видавництво
Народної української академії
Свідоцтво № 1153 від 16.12.2002

Надруковано у видавництві
Народної української академії

Україна, 61000, Харків, МСП, вул. Лермонтовська, 27.